

RESEARCH ARTICLE

Strategies for Removing the Obstacles to Childbearing for Female Faculty Members in Iran The Application of the Future-Oriented Approach of Casual Layer Analysis

Leila Namdarian

Associate professor of science and technology policymaking, Information and Society Research Department, Iranian Research Institute for Information science and Technology (IranDoc), Tehran, Iran

Corresponding Author's Email: namdarian@irandoc.ac.ir

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96179>

Received: 24 July 2023
Accepted: 11 November 2023

ABSTRACT

Iran is currently facing a decline in birth rates, particularly within families affiliated with the Ministry of Science, Research, and Technology (ATF). This study aims to propose effective strategies for addressing barriers to childbearing among female academic faculty members within the ATF Ministry. Through forward-looking casual layer analysis, the research identifies obstacles across four layers: litany, systemic causes, worldview/discourse, and myth/metaphor. Thirteen obstacles at the litany level, 21 at the systemic causes level, 14 at the worldview/discourse level, and 15 at the metaphorical layer are identified. Strategies are systematically presented, beginning with challenging and transforming deeply rooted myths and metaphors, then interventions targeting social narratives, structural changes, and practical measures to support childbearing. These strategies are designed to preemptively address future impediments and foster a conducive environment for marriage, childbirth, and overall youth welfare within the ATF Ministry.

Keywords: Obstacles to Childbearing, Female Faculty Members, Causal Layered Analysis, and Strategies to Increase Childbearing.

Citation: Namdarian, Leila (2024). Strategies for Removing the Obstacles to Childbearing for Female Faculty Members in Iran The Application of the Future-Oriented Approach of Casual Layer Analysis. *Iranian Journal of Public Policy*, 9 (4), 24-46. DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96179>

Published by University of Tehran.

This Work Is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

مقاله پژوهشی

راهبردهای رفع موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در ایران: رویکردی آینده پژوهانه با کاربست روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها

لیلا نامداریان

دانشیار سیاستگذاری علم و فناوری، پژوهشکده جامعه و اطلاعات، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)، تهران، ایران

رایانامه نویسنده مسئول: namdarian@irandoc.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲ مرداد ۱۴۰۲
تاریخ پذیرش: ۲۰ آبان ۱۴۰۲

 <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96179>

چکیده

در حال حاضر ایران با کاهش فرزندآوری در میان خانواده‌ها مواجه است. این پژوهش به دنبال پیشنهاد راهبردهایی برای رفع موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی وزارت عتف با روش آینده‌محور تحلیل لایه‌ای علت‌ها است. با استفاده از این روش، موانع ریشه‌ای فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی که با مطالعات کتابخانه‌ای و نظرسنجی شناسایی می‌شوند. موانع در چهار لایه لیتانی، علل سیستمیک، جهان بینی/گفتمان و اسطوره/استعاره معرفی و بر پایه آن‌ها، راهبردهای برای اقدام در زمان حال و رفع موانع در آینده ارائه می‌شود. یافته‌های این پژوهش، ۱۳ مانع در لایه لیتانی، ۲۱ مانع در لایه علل سیستمیک، ۱۴ مانع در لایه جهان بینی/گفتمان و ۱۵ مانع در لایه استعاره/اسطوره را نشان می‌دهد. پس از شناسایی موانع، راهبردهایی برای حل موانع در ریشه‌ای‌ترین لایه یعنی اسطوره/استعاره تا سطحی‌ترین لایه یعنی لیتانی، ارائه می‌شود. راهبردها در لایه اسطوره/استعاره به دنبال به چالش کشیدن و تغییر اسطوره‌ها و استعاره‌هایی است که باورهای زنان عضو هیئت علمی را در جهت کاهش فرزندآوری تحت تأثیر قرار می‌دهد. راهبردها در لایه جهان بینی/گفتمان شامل مداخلات در روایت‌های اجتماعی، هنجارهای فرهنگی و نگرش‌ها در جهت فرزندآوری است. راهبردهای لایه علل سیستمیک بر تغییرات ساختاری و سازمانی و همچنین تعدیل قوانین و مقررات اقتصادی و اجتماعی به نفع فرزندآوری زنان تمرکز دارند. راهبردهای لایه لیتانی شامل اقدامات عملی و فوری برای رسیدگی به مشکلات این لایه و تهیه امکانات رفاهی و بهداشتی برای فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی است.

واژگان کلیدی: موانع فرزندآوری، زنان عضو هیئت علمی، تحلیل لایه‌ای علت‌ها، راهبردهای افزایش فرزندآوری.

استناد: نامداریان، لیلا (۱۴۰۲). راهبردهای رفع موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در ایران: رویکردی آینده‌پژوهانه با کاربست روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها. فصلنامه سیاستگذاری عمومی، ۹ (۳)، ۴۶-۲۴.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2024.96179>

ناشر: دانشگاه تهران.

مقدمه

جهانی‌شدن نگرش و رفتار باروری و نهادینه‌شدن مفهوم مدرنیزاسیون در جهان، سبب بروز تحولات جمعیتی و کاهش نرخ باروری در جهان شده است (Cheng and Yang, 2021; Melegh, 2023). ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و کاهش فرزندآوری به یک الگوی غالب تبدیل شده است که در میان گروه‌های گوناگون اجتماعی با درجات متفاوت شدت و ضعف، مشاهده می‌شود (Vahidnia, 2007; Nasrabad and Abbasi-Shavazi, 2020). طی چند سال اخیر، نرخ باروری کل ایران از ۶/۸ در سال ۱۳۶۰ به ۱/۸ در سال ۱۳۹۸ تنزل پیدا کرده است و ادامه این روند به معنای افزایش روند سالمندی است (Erhami, 2022) که می‌تواند در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، اثرات منفی بلندمدت و کوتاه‌مدتی داشته باشد (Brown et al., 2017). به همین دلیل، مطالعه فرزندآوری موضوع مهمی در کشور است. مقام معظم رهبری نیز بارها جمعیت جوان و بانشاط و تحصیل کرده و باسواد کشور را به عنوان یکی از عامل‌های مهم پیشرفت کشور معرفی نمودند و به موضوعاتی نظیر تجدید نظر در سیاست تحدید نسل و ضرورت بررسی عوامل کاهش جمعیت (مانند بالا رفتن سن ازدواج) تأکید داشته‌اند (Supreme Leader, 2013 and 2018). از جمله گروه‌هایی که روند کاهش فرزندآوری در میان آن‌ها مشاهده می‌شود، زنان عضو هیئت علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی هستند. امروزه، این گروه از زنان با داشتن سطح تحصیلات بالا و مشارکت فراگیر در اجتماع، به شکل چشم‌گیری به رشد جوامع کمک کرده‌اند. با این حال، نبود حمایت‌های اجتماعی از مادران، باعث شده است فرزندآوری مانعی در مسیر دستیابی به اهداف حرفه‌ای آن‌ها باشد. در نتیجه ترجیح باروری آن‌ها کاهش یابد و در سیاست زندگی و فرزندآوری دست به انتخاب بزنند. بنابراین، توجه به این قشر از زنان و حمایت از فرزندآوری آن‌ها اهمیت زیادی دارد. در همین راستا، قانون جوانی جمعیت در آبان‌ماه سال ۱۴۰۰ از سوی رئیس‌جمهور وقت برای اجرا ابلاغ شد. در این قانون، تمام وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های زیرمجموعه دولت موظف شده‌اند تا دستورالعمل‌ها، برنامه‌ها و منشورهای مرتبط با خانواده و فرزندآوری را در چارچوب مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی تهیه و در زمان مقرر ارائه کنند. وزارت عتف با دارا بودن تعدادی زیادی از زنان در سن ازدواج یا باروری، می‌تواند در راستای اجرای قانون جوانی جمعیت، نقش برجسته‌ای در همسوسازی استادان با سیاست‌های جوانی جمعیت، تسهیل ازدواج و فرزندآوری زنان و برنامه‌ریزی و سیاستگذاری این موضوع ایفا نماید. یکی از پیش‌نیازهای اصلی برای برنامه‌ریزی در زمینه تشویق زنان عضو هیئت علمی به فرزندآوری و فراهم نمودن امکانات مورد نیاز، شناخت عوامل اصلی تأثیرگذار بر ترجیح باروری زنان عضو هیئت علمی است. در همین راستا، پژوهش حاضر به دنبال شناسایی موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی غیرپزشکی وابسته به وزارت عتف بر پایه رویکرد تحلیل لایه‌ای علت‌ها است. این رویکرد امکان شناخت موانع عینی‌ترین سطح تا عمیق‌ترین سطح (دلایل ریشه‌ای) را فراهم می‌کند و راهبردهای آینده‌نگرانه‌ای از عمیق‌ترین سطح یعنی نمادها و استعاره‌ها تا عینی‌ترین سطح برای حل مشکلات و بهبود شرایط در آینده، در اختیار سیاستگذاران قرار می‌دهد. در واقع این رویکرد نخست از طریق بررسی وضعیت حال به سمت دلایل ریشه‌ای و بعد از آن با حرکت از اصلاح موانع ریشه‌ای به سمت آینده، می‌تواند در بهبود وضعیت فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در آینده بسیار مؤثر باشد (Inayatullah, 2004). براین اساس، سؤال‌های اصلی این پژوهش عبارتند از: ۱- موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی غیرپزشکی وابسته به وزارت عتف کدامند؟ ۲- راهکارهای غلبه بر موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی غیرپزشکی وابسته به وزارت عتف کدامند؟

پیشینه پژوهش

برخی از مطالعات به بررسی تأثیر عوامل اقتصادی بر ترجیح باروری زنان پرداخته‌اند. برای نمونه، «عباسی‌شوازی و خانی» (۱۳۹۳)، در مطالعه زنان متأهل سندج، دریافتند که ناامنی اقتصادی بر رفتار ایده‌آل باروری زنان به شدت تأثیرگذار است. «مطلق و دیگران»

(۱۳۹۵)، با مطالعه زنان سنین باروری پنج قوم عرب، کرد، سیستانی و بلوچی، ترک و ترکمن، دریافتند که مشکلات اقتصادی از دلایل مهم عدم تمایل زنان به فرزندآوری است. «غفاری و متقی» (۱۳۹۹)، با مصاحبه با زنان در سنین باروری در مشهد دریافتند، مشکلات اقتصادی موثرترین عامل در فرزندآوری است. بر اساس تئوری اقتصادی «بکر» (۱۹۶۰) تصمیم‌گیری زنان برای بارداری بر پایه عقلانیت اقتصادی است. تا زمانی که مزایای فرزندپروری بیشتر از هزینه‌های آن باشد، زنان ممکن است تصمیم به بارداری بگیرند. مزایا شامل شادی و لذت بردن از فرزندان، حمایت فرزندان از پدر و مادر در زمان پیری یا از کار افتادگی، نیروی کار بودن فرزند و هزینه‌ها شامل هزینه‌های مالی (تحصیلات، بهداشت، تغذیه، لباس، و غیره) و زمان (تلاش و وقتی که برای مراقبت از فرزندان صرف می‌شود) است. «ویلیس» (۱۹۷۴)، «در تئوری اقتصادی رفتار باروری»، نیز با دیدگاهی مشابه، تصمیمات باروری زنان را به عنوان یک معامله‌گری می‌داند. از دیدگاه وی، زنان بر پایه هزینه-منفعت اقتصادی، بین داشتن فرزندان و شغل و کاری که دنبال می‌کنند تصمیم می‌گیرند. برخی از مطالعات، رابطه منفی بین درآمد و باروری را بررسی می‌کنند. سیاست‌های حداقل دستمزد که بر هزینه فرصت زنان تاثیرگذار است، بر ترجیح باروری زنان شاغل با درآمد بالا تأثیر منفی دارد (Bar et al., 2018). این‌ها موضوعاتی هستند که «محمدی و صیفوری» (۱۳۹۵)، تحت عنوان «منفعت‌طلبی» به عنوان یکی از موانع باروری زنان شناسایی کردند. سایر محققان، عوامل عینی‌تری که در انتخاب‌های باروری زوجین تاثیرگذار هستند، مورد توجه قرار می‌دهند؛ برای نمونه، هزینه تأمین مسکن (اجاره یا خرید) نسبت به درآمد خانواده‌ها (Liu et al., 2020; Aksoy, 2016; Yuhao and Xuemei, 2019) و هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک (Piltan and Rahmanian, 2015; Torkian Valashani et al., 2019; Bagi et al., 2022). «مسکن» در مطالعه «رهنما و دیگران» (۱۴۰۱) نیز به عنوان یکی از عوامل مرتبط با فرزندآوری در ایران مورد توجه قرار گرفت. عدم توانایی مالی گاهی باعث ایجاد باورهای منفی در مورد فرزندآوری می‌شود (Rowshani, 2023)، مثل، باور به پایداری اقتصادی قبل از فرزندآوری (Erhami, 2022). برخی از مطالعات بر پایه نظریه اجتماعی تعارض نقش^۱ به بررسی عوامل مؤثر بر ترجیح باروری زنان پرداخته‌اند. نظریه تعارض نقش به بررسی تضادها در نقش‌های مختلف افراد در جامعه می‌پردازد. افراد در جامعه ممکن است نقش‌های متفاوتی داشته باشند که در برخی مواقع با یکدیگر در تضاد هستند. این تضادها می‌تواند تأثیر مخربی بر عملکرد افراد داشته باشند. زنانی که تحصیلات بالا و نقش‌های اجتماعی بسیاری دارند ممکن است با ناهماهنگی انتظارات نقش‌های مادری، کاری و یا تحصیلی مواجه شوند (Bagheri and Hoseini, 2016; Javaheri and Dariyanpour, 2008; Dabbaghi 2021 and 2022; Rowshani, 2023; Erhami, 2022) که برای آن‌ها استرس و اضطراب را به همراه خواهد داشت (Bagheri and Hoseini, 2016; Dabbaghi, 2021 and 2022; Rowshani, 2022 and 2023). آن‌ها برای کاهش استرس خود ممکن است تأخیر در باروری (Brinton and Oh, 2019) و یا تاخیر در ازدواج (Afshari, 2016; Rahnema et al., 2022; Mutlaq et al., 2015; Erhami, 2022; Ghaffari and Motaghi, 2021) را در پیش بگیرند. بنابراین لازم است تضاد بین کار و زندگی کاهش یابد (Jiang et al., 2022). در برخی از مطالعات تعادل در نقش‌های اجتماعی و خانوادگی^۲ به عنوان یک راهکار ارائه شده است. تعادل کار-زندگی به معنای توازن بین زمان و انرژی اختصاص‌یافته به کار از یک سو و زمان و انرژی اختصاص‌یافته به زندگی شخصی و خانواده از سوی دیگر است تا از رنج و فشارهای ناشی از کار بیش از حد یا عدم تعامل با خانواده جلوگیری شود (Hughes et al., 2019; Kohara and Maity, 2021). برخی از مطالعات، از منظر تئوری تقسیم کار به عوامل تأثیرگذار بر ترجیح باروری زنان پرداخته‌اند. تئوری تقسیم کار زن و مرد به معنای توزیع وظایف اجتماعی و خانگی بین زنان و مردان در جامعه است. این تئوری بر اساس جنسیت و نقش‌های اجتماعی تعیین می‌شود و معمولاً به تفاوت‌هایی که در جامعه بین زنان و مردان در زمینه کار و خانواده وجود دارد، بستگی دارد (Ghafez, 1988). برای نمونه، اگر زنان شاغل نقش

اصلی در خانه‌داری و مراقبت از کودکان را برعهده داشته باشند، این ممکن است زمان و انرژی آن‌ها را محدود کند و بر ترجیح بارداری آن‌ها تأثیر بگذارد. همچنین، انتظارات جامعه نسبت به نقش‌های جنسیتی یا جامعه‌پذیری جنسیتی نیز می‌توانند بر تصمیمات باروری تأثیر بگذارند (Ghafez, Rowshani, 2023; Piltan and Rahmanian, 2015; Bagheri and Hoseini, 2016). در جوامعی که انتظار از مردان برای تأمین درآمد و از زنان برای مراقبت از خانه و کودکان بالا است، تصمیم به بارداری ممکن است به توازن بین این انتظارات نیاز داشته باشد. در هر حال، امروزه افزایش سطح تحصیلات و ورود زنان به عرصه کسب و کار، فرصت‌ها و چالش‌های نوینی را ایجاد کرده و موضع‌گیری زنان را نسبت به امور مختلف تحت تأثیر قرار داده است. ایفای نقش‌های اجتماعی جدید، نقش سنتی زنان در خانه را تغییر داده است (Piltan and Rahmanian, 2015; Abbasi-Shavazi, 2001; Van Kaa, 2001; Shams Gahfarokhi et al., 2023; and Khajeh Salehi, 2013). افزایش دسترسی زنان به دانش، قدرت، ثروت، و منزلت سبب افزایش نقش آن‌ها در جامعه شده است. اگرچه این تغییرات باعث پیشرفت آن‌ها شده ولی آن‌ها را با مشکلات جدیدی روبرو ساخته است. این وضعیت به خصوص برای زنان عضو هیئت علمی که دغدغه هماهنگ کردن نقش‌های سنتی و حرفه‌ای خود را دارند، چالش برانگیزتر است (Bagheri and Hoseini, 2016; Rowshani, 2022 and 2023). برخی از مطالعات، توسعه جوامع، تحولات در ساختار مکانی جمعیت و انتقال افراد از مناطق روستایی به شهرها و توسعه آپارتمان‌نشینی را در کاهش نرخ باروری موثر می‌دانند (Hosseini and Khosh Kalam, 2019). افزون بر این، تحولات نقش زنان در جامعه، افزایش تحصیلات، سطح مشارکت زنان در اجتماع و فشارهای اجتماعی برای پیشرفت زنان در حرفه (Van Kaa, 2001)، سبب نوعی گذار ارزشی از فرزند خانوادگی و اجتماعی برای فرزندآوری شده است (Rahnama et al., 2022; Sadeghi and Saraei, 2015); به گونه‌ای که در آن‌ها نسبت به خانواده‌های پرجمعیت نگاه منفی ایجاد (Erhami, 2022) و آن‌ها را به تأخیر در فرزندآوری و کم‌فرزندی ترغیب کرده است (Farrokh Eslamlou et al., 2012). همه این تحولات که نشأت گرفته از جامعه توسعه‌یافته است؛ تغییراتی را در نگرش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای مردم ایجاد می‌نماید که در دیدگاه افراد نسبت به تشکیل خانواده و فرزندآوری بازتاب می‌یابد (Farrokh Eslamlou et al., 2012). این حقیقت با نظریه گذار دوم جمعیتی به خوبی قابل تبیین است (Van Kaa, 2001). این نظریه بیان می‌کند که چگونه تغییرات نگرشی و فرهنگی در شکل‌دادن به دیدگاه‌های افراد نسبت به خانواده و در نتیجه تحولات جمعیتی موثر است (Lesthaegh, 2020; Lesthaegh and Surkyn, 2012). برخی از این تغییرات نگرشی و فرهنگی عبارتند از: ترس از درد و زایمان (Erhami, 2022; Torkian Valashani et al., 2019); باور به ازدواج و فرزندآوری معادل توقف حرفه‌ای (Erhami, 2022)، ترس از عدم تناسب اندام پس از زایمان (Aghayari-Hir et al., 2016; Torkian Valashani et al., 2019; Valashani et al., 2019)، توسعه فردگرایانه (Mohamadi and Seifouri, 2016; Kanani and Bakhshi, 2015; Erhami, 2022; Shams Gahfarokhi et al., 2023; Van Kaa, 2001; Ojaghlo et al., 2014; Van Kaa, 2001)، توسعه شخصیت و زندگی (Van Kaa, 2001; Erhami, 2022)، مدرگرایی (Van Kaa, 2001)، مصرف‌گرایی در سبک زندگی (Van Kaa, 2001)، باور به اختلال در رابطه با همسر با آمدن فرزند جدید (Erhami, 2022). در کشور ایران بسیاری از این نگرش‌های منفی در زمینه فرزندآوری ناشی از نهادینه شدن سیاست تحدید مولید از سال ۱۳۷۲ تا کنون (Erhami, 2022)، عدم اجرای درست سیاست‌های تشویقی فرزندآوری (Aghayari-Hir et al., 2016; Ghaffari and Motaghi, 2021; Shams Gahfarokhi et al., 2023) و نقش رسانه‌ها در ترویج کم‌فرزندی است (Aghayari-Hir et al., 2016). برخی از مطالعات بر این باورند که افرادی که نسبت به آینده اطمینان ندارند، ممکن است تصمیم به تأخیر در فرزندآوری بگیرند (Fahlen and Olaah, 2018). این تأخیر ممکن است به دلیل نیاز به تعهد مالی و اقتصادی برای تربیت فرزندان، تأثیرات ناشی از عدم اطمینان نسبت به آینده (Torkian Valashani et al., 2019);

Erhami, 2022; Bagi et al., 2022; Shams Gahfarokhi et al., 2023) و ترس از ناامنی در جامعه باشد (Ghaffari and Motaghi, 2021). در نتیجه آن‌ها ممکن است به جای بچه‌دار شدن که نوعی سرمایه‌گذاری پرمخاطره و نامطمئن است در زمینه‌های مشارکت اجتماعی، کار بیشتر، پس‌انداز مالی که احساس امنیت بیشتری به آن‌ها می‌دهد سرمایه‌گذاری کنند (Arpino and Bellani, 2018). این ترس‌ها به رواج باورهای اشتباهی نظیر فرزندسالاری (Mahdavi and Ghanimati, 2011; Erhami, 2022) و کودک شه‌ریار (فراهم کردن هر چه بچه بخوهد) (Aghayari-Hir et al., 2016; Rowshani, 2023; Mahdavi and Ghanimati, 2011; Erhami, 2022) منجر می‌شود. برخی از مطالعات از منظر تئوری تبعیض جنسیتی موانع فرزندآوری را بیان می‌کنند. برپایه این مطالعات، نابرابری جنسیتی در زمینه فرصت‌ها و امتیازات شغلی روی تصمیمات زنان در مورد فرزندآوری تاثیرگذار است. زنانی که دسترسی محدودتری به امتیازات و فرصت‌های شغلی دارند، مجبورند تلاش بیشتری نمایند، در نتیجه فشار بیشتری متحمل می‌شوند و ممکن است تصمیم به بارداری را به تأخیر اندازند یا تعداد کمتری فرزند داشته باشند (Mishtal, 2009). غلبه فرهنگ مردسالاری در بسیاری از محیط‌های خانوادگی و کاری بر تبعیض جنسیتی و فشارهای روانی ناشی از آن برای زنان دامن می‌زند (Javaheri and Dariyanpour, 2008; Dabbaghi, 2022). گاهی غلبه فرهنگ مردسالاری تا جایی است که نگرش خانواده‌ها نسبت به جنسیت فرزند را تحت تأثیر قرار می‌دهد و آن‌ها اولویت بالاتری به جنسیت پسر می‌دهند (Farrokh Eslamlou et al., 2012). تأثیر تفکرات فمینیستی در ترجیح باروری زنان مورد تأکید برخی از مطالعات گذشته بوده است. تحقیر کار خانگی و مادری بیشتر تحت تأثیر تفکرات فمینیستی است (Namdarian, 2012). برای نمونه، فمینیسم لیبرال بر اهمیت انتخاب آزادانه زنان در مورد ورود به بازار کار و تصمیم‌گیری در مورد نقش مادری تأکید می‌کند. برخی از فمینیست‌های رادیکال نیز تأکید دارند که نقش مادری و کار در خانه نتیجه‌ای از تبعیض جنسیتی است که زنان را تحقیر می‌کند (Namdarian, 2012). این در حالیست که آموزه‌های دین اسلام برای نقش مادری و کار زن در منزل ارزش زیادی قائل شده است (Rowshani, 2022) و اگر خانواده‌ها و زوجین به این آموزه‌های دین اسلام باور داشته باشند، بر ترجیح آن‌ها به فرزندآوری تأثیر مثبتی خواهد گذاشت (Piltan and Rahmani, 2015; Rahnama et al., 2022; Ghaffari and Motaghi, 2021). مبتنی بر مطالعات این بخش موانع فرزندآوری زنان در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی بر پایه مطالعات گذشته

منبع	موانع	منبع	موانع
(Liu et al., 2020), (Aksoy, 2016), (Yuhao and Xuemei, 2019); (Rahnama et al., 2022)	مشکلات مسکن	(Piltan and Rahmani, 2015); (Torkian Valashani et al., 2019); (Bagi et al., 2022)	هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک
(Javaheri and Dariyanpour, 2008); (Dabbaghi, 2022); (Rowshani, 2023)	بارکاری ناشی از انجام پروژه‌های تحقیقاتی یا تدریس در دانشگاه	(Torkian Valashani et al., 2019); (Erhami, 2022)	ترس از درد و زایمان
(Rahnama et al., 2022); (Sadeghi and Saraei, 2015)	کاهش فشارهای خانوادگی و اجتماعی برای فرزندآوری	(Aghayari-Hir et al., 2016); (Torkian Valashani et al., 2019)	ترس از عدم تناسب اندام پس از زایمان
(Van Kaa, 2001)	فشارهای اجتماعی برای پیشرفت زنان در حرفه	(Farrokh Eslamlou et al., 2012)	تغییرات عمده ارزشی و نگرشی زوجین در زمینه ترجیحات باروری
(Rowshani, 2023); (Abbasi-Shavazi and Khani, 2014); (Mutlaq et al., 2015); (Ghaffari and Motaghi, 2021)	اقتصاد متزلزل	(Erhami, 2022)	نهادینه شدن سیاست تحدید موالید از سال ۱۳۷۲ تاکنون
(Ojaghlo et al., 2014);	توسعه فردگرایانه	(Mohamadi and Seifouri, 2016)	منفعت‌طلبی

منبع	موانع	منبع	موانع
(Kanani and Bakhshi, 2015); (Mohamadi and Seifouri, 2016); (Erhami, 2022); (Shams Gahfarokhi et al., 2023); (Van Kaa, 2001)			
(Bagheri and Hoseini, 2016); (Piltan and Rahmanian, 2015); (Abbasi-Shavazi and Khajeh Salehi, 2013); (Shams Gahfarokhi et al., 2023)	افزایش مشارکت اجتماعی زنان	(Van Kaa, 2001)	مدگرایی
(Aghayari-Hir et al., 2016)	برساخت رسانه‌ای کم‌فرزندی	(Ghafez, 1988); (Piltan and Rahmanian, 2015)	جامعه‌پذیری جنسیتی
(Afshari, 2016); (Rahnama et al., 2022); (Mutlaq et al., 2015); (Erhami, 2022); (Ghaffari and Motaghi, 2021)	افزایش سن ازدواج	(Torkian Valashani et al., 2019); (Erhami, 2022); (Bagi et al., 2022); (Shams Gahfarokhi et al., 2023)	نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها
(Mahdavi and Ghanimati, 2011); (Erhami, 2022)	رواج فرزندسالاری	(Aghayari-Hir et al., 2016); (Ghaffari and Motaghi, 2021); (Shams Gahfarokhi et al., 2023)	عدم اجرای درست سیاست‌های تشویقی
(Van Kaa, 2001); (Erhami, 2022)	باور به خود پرورشی و رشد شخصی	(Farrokh Eslamlou et al., 2012)	رشد فرهنگ تک فرزندی در خانواده‌ها
(Ghaffari and Motaghi, 2021)	ترس از ناامنی در جامعه	(Van Kaa, 2001)	مصرف‌گرایی در سبک زندگی
(Erhami, 2022)	باور به فرزندآوری معادل توقف حرفه‌ای	(Javaheri and Dariyanpour, 2008); (Dabbaghi, 2021)	تبعیض جنسیتی در محیط کار
(Erhami, 2022)	باور به پایداری اقتصادی قبل از فرزندآوری	(Bagheri and Hoseini, 2016); (Javaheri and Dariyanpour, 2008); (Dabbaghi, 2022); (Rowshani, 2023); (Erhami, 2022)	ناهماهنگی انتظارات نقش‌های خانوادگی و شغلی
(Piltan and Rahmanian, 2015); (Rahnama et al., 2022); (Rowshani, 2022); (Ghaffari and Motaghi, 2021)	عدم باور به آموزه‌های دین در حوزه فرزندآوری	(Hosseini and Khosh Kalam, 2019)	آپارتمان‌نشینی و کوچک شدن خانه‌ها
(Erhami, 2022)	باور به اختلال در رابطه با همسر با آمدن فرزند جدید	(Fahlen and Olaah, 2018)	باور به به بدتر شدن وضع در آینده
(Rowshani, 2023); (Mahdavi and Ghanimati, 2011); (Erhami, 2022)	باور به اینکه هر چه بچه بخواند باید برایش فراهم شود.	(Farrokh Eslamlou et al., 2012)	باور به اهمیت جنسیت فرزند
(Erhami, 2022)	باور منفی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت	(Van Kaa, 2001)	باور به انتخاب‌های شخصی و حق انتخاب زنان در مورد فرزندآوری و زمان آن
(Erhami, 2022)	باور به ازدواج به عنوان یک مانع پیشرفت حرفه‌ای	(Namdarian, 2012)	تحقیر کار خانگی و مادری
(Farrokh Eslamlou et al., 2012)	دو فرزند به عنوان تعداد ایده‌آل فرزند	(Ojaghlo et al., 2014); (Torkian Valashani et al., 2019); (Shams Gahfarokhi et al., 2023)	گذار ارزشی از فرزند (داشتن) فرزند دیگر ارزش نیست
(Farrokh Eslamlou et al., 2012)	اولویت بالاتر برای جنسیت پسر	(Aghayari-Hir et al., 2016)	کودک شه‌ریار (فرزندان فرمانروایان خانه)
(Javaheri and Dariyanpour, 2008); (Dabbaghi, 2022)	غلبه فرهنگ مرد سالاری	(Hughes et al., 2019); (Bagheri and Hoseini, 2016); (Kohara and Maity, 2021); (Dabbaghi, 2021); (Dabbaghi, 2022); (Rowshani, 2022); (Rowshani, 2023)	تضاد کار-زندگی

چارچوب نظری پژوهش

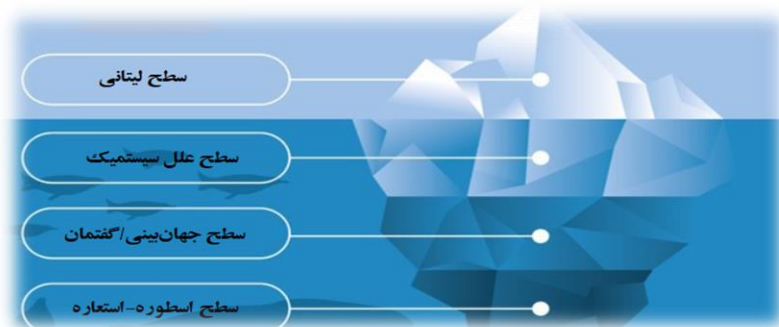
در این پژوهش به منظور تدوین راهبردهای غلبه بر موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی و کاوش در نشانه‌های ظاهری و سطحی، کشف بنای سیستمی، ساختاری و جهان‌بینی موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در ایران، از رویکرد کیفی-اکتشافی تحلیل لایه‌های علت‌ها استفاده می‌شود. تحلیل لایه‌های علت‌ها، یک رویکرد آینده‌پژوهی است که توسط سهیل عنایت‌الله^۱، آینده‌پژوه پاکستانی‌الاصول اهل استرالیا ابداع شده که سرگذشت و زندگی وی، تأثیر زیادی بر روی این رویکرد گذاشته است. هدف کلی این رویکرد تجزیه و تحلیل، ایجاد فهم عمیق‌تر و بیشتر نسبت به مسائل اجتماعی و فرهنگی است. این رویکرد این امکان را فراهم می‌کند تا با تحلیل مسئله در لایه‌های مختلف، بتوان از زوایای مختلفی به آن مسئله نگاه و راه‌های جدیدی برای حل آن پیدا کرد. در این رویکرد مسئله مورد نظر در چهار لایه به شرح زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد (Inayatullah, 2004):

لایه لیتانی^۲ - این لایه ناظر بر عینی‌ترین و آشکارترین دلایل و واقعیت‌های مرتبط با مسئله مورد نظر است که فهم آن نیاز به مهارت تحلیلی خاصی ندارد. آمارهای رسمی و غیررسمی و رسانه‌ها به روشنی بیانگر وجود مسئله مورد نظر هستند.

لایه علل سیستمیک^۳ - این لایه مشکلات ساختاری را نشان می‌دهد و ناظر بر عوامل اقتصادی، فرهنگی، محیطی، فناورانه و سیاستی است که در بروز مسائل سطح لیتانی مؤثر هستند.

لایه جهان‌بینی/گفتمان^۴ - این لایه ناظر بر علت‌های اجتماعی، ارزش‌ها و دیدگاه‌های شکل‌دهنده دو سطح قبلی است. لایه اسطوره/استعاره‌ها^۵ - این لایه ناظر بر نمادها، داستان‌ها و استعاره‌های است که به گونه‌ای کاملاً ناخودآگاه باعث ایجاد گفتمان‌ها و جهان‌بینی‌های غالب مرتبط با مسئله، علل سیستمیک سطح دوم و نیز مسئله عینی سطح اول می‌شود.

شکل ۱، لایه‌های مذکور را در مدل استعاری کوه یخ نمایش می‌دهد. بخشی از کوه یخ که در بیرون از آب است، لایه‌های بالایی مسئله را نشان می‌دهد که کم‌عمق‌تر، سطحی‌تر و قابل مشاهده است و بخش بزرگتری از کوه یخ که در زیر آب پنهان شده است لایه‌های عمیق‌تر و ناپیدای مسئله هستند.

شکل ۱. لایه‌های رویکرد تحلیل لایه‌های علت‌ها.

بر پایه اطلاعات جدول ۱ و تعریف لایه‌های گوناگون رویکرد تحلیل لایه‌های علت‌ها، موانع شناسایی شده به صورت اولیه در لایه‌های لیتانی، علل سیستمیک، جهان‌بینی/گفتمان و اسطوره/استعاره دسته‌بندی شدند. سپس، موانع لایه‌های مذکور، با روش مصاحبه گروهی در اختیار هشت نفر از زنان عضو هیئت علمی غیرپزشکی وزارت عتف قرار گرفت تا دیدگاه خود را درباره آن‌ها بیان کنند. آن‌ها ضمن تأیید موانع شناسایی شده، تعدادی دیگر از موانع را نیز معرفی کردند. در جدول ۲، چارچوب نظری پژوهش

1. Sohail Inayatullah
2. Litany Layer
3. Systemic Causes Layer
4. Worldview/Discourse Layer
5. Myths and Metaphors Layer

بر پایه رویکرد تحلیل لایه‌ای علت‌ها ارائه شده است. به منظور تسهیل تحلیل‌های بعدی به هر یک از موانع، کدی به صورت X یک از لایه لیتانی و S4 به معنای مانع شماره 4 از لایه علل سیستمیک است. در جدول 2، موانع L5-L14، موانع S21-S24، و موانع M3-M17، توسط مصاحبه گروهی شناسایی شده است. سایر موانع جدول 2، مطابق اطلاعات جدول 1 برگرفته از ادبیات پژوهش هستند.

جدول 2. چارچوب نظری پژوهش

سطح	کد موانع	نام موانع
لیتانی	L1	هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک؛
	L2	مشکلات مسکن؛
	L3	بار کاری ناشی از انجام پروژه‌های تحقیقاتی یا تدریس در دانشگاه؛
	L4	ناهماهنگی انتظارات نقش‌های خانوادگی و شغلی؛
	L5	کاهش مزایای زنان عضو هیئت علمی در دوران مرخصی زایمان؛
	L6	پیچیدگی‌های اداری مربوط به بیمه تکمیلی پوشش زایمان؛
	L7	مشکل در دریافت پایه‌های ترفیع در سال بارداری و بعد از زایمان؛
	L8	موانع و مشکلات انتقالی زنان عضو هیئت علمی به دانشگاه‌های محل زندگی همسر؛
	L9	نا باروری به دلیل تأخیر در فرزندآوری؛
	L10	عدم امکانات مراقبتی مرتبط با کودک در دانشگاه‌ها مانند مهدکودک؛
	L11	فقدان امکانات و تجهیزات برای آسایش و رفاه حال زنان باردار در دانشگاه‌ها مانند فقدان اتاق‌های فردی، صندلی مناسب و ...؛
	L12	مشکلات الزامی بودن فرصت مطالعاتی در صنعت به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی به رسمی آزمایشی برای زنان؛
	L13	مشکلات دانشیار شدن به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی به رسمی-قطعی برای زنان؛
	L14	موانع و مشکلات در نیمه وقت یا پاره وقت شدن زنان عضو هیئت علمی دارای فرزند خردسال.
علل سیستمیک	S1	کاهش فشارهای خانوادگی و اجتماعی برای فرزندآوری؛
	S2	تغییرات عمده ارزشی و نگرشی زوجین در زمینه ترجیحات باروری؛
	S3	فشارهای اجتماعی برای پیشرفت زنان در حرفه؛
	S4	نهادینه شدن سیاست تحدید موالید از سال ۱۳۷۲ تا کنون؛
	S5	اقتصاد متزلزل؛
	S6	افزایش مشارکت اجتماعی زنان؛
	S7	افزایش سن ازدواج؛
	S8	عدم اجرای درست سیاست‌های تشویقی؛
	S9	رشد فرهنگ تک فرزندی در خانواده‌ها؛
	S10	رواج فرزندسالاری؛
	S11	مصرف‌گرایی در سبک زندگی؛
	S12	تبعیض جنسیتی در محیط کار؛
	S13	آپارتمان‌نشینی و کوچک شدن خانه‌ها؛
	S14	غلبه فرهنگ مرد سالاری؛
	S15	جامعه‌پذیری جنسیتی (در جهت تمایل بیشتر زنان برای حضور و مشارکت در اجتماع)؛
	S16	برساخت رسانه‌ای کم‌فرزندی؛
	S17	منفعت‌طلبی؛
	S18	توسعه فردگرایانه؛
	S19	مدگرایی؛
	S20	گذار ارزشی از فرزند؛
	S21	تناقض قوانین بهداشت و درمان با سیاست فرزندآوری؛
	S22	تناقض مقررات شغلی زنان عضو هیئت علمی با سیاست فرزندآوری؛
	S23	افزایش طلاق؛
	S24	گسترش فرهنگ مهاجرت برای تولد فرزندان در کشورهای مرفه به منظور ایجاد آینده بهتر برای آن‌ها.

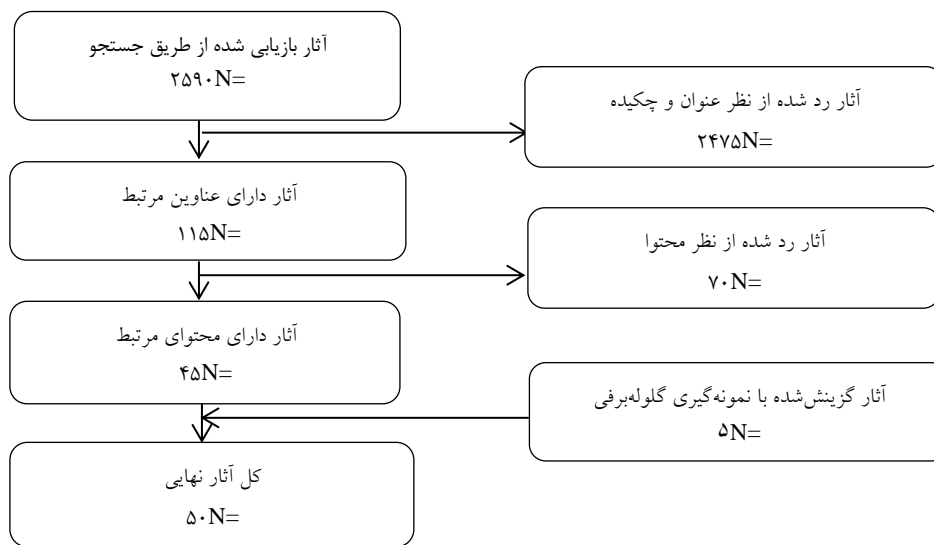
ترس از درد و زایمان؛	W1	جهان‌بینی / گفت‌وگو
ترس از عدم تناسب اندام پس از زایمان؛	W2	
نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها؛	W3	
باور به خود پرورشی و رشد شخصی؛	W4	
ترس از ناامنی در جامعه؛	W5	
باور به فرزندآوری معادل توقف حرفه‌ای؛	W6	
باور به پایداری اقتصادی قبل از فرزندآوری؛	W7	
عدم باور به آموزه‌های دین در حوزه فرزندآوری؛	W8	
باور به به بدتر شدن وضع در آینده؛	W9	
باور به اختلال در رابطه با همسر با آمدن فرزند جدید؛	W10	
باور به اهمیت جنسیت فرزند؛	W11	
باور به اینکه هر چه بچه بخواهد باید برایش فراهم شود؛	W12	
باور به انتخاب‌های شخصی و حق انتخاب زنان در مورد فرزندآوری و زمان آن؛	W13	
باور منفی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت؛	W14	
تحقیر کار خانگی و مادری؛	W15	
باور به ازدواج به عنوان یک مانع پیشرفت حرفه‌ای؛	W16	
دو فرزند به عنوان تعداد ایده‌آل فرزند؛	W17	
اولویت بالاتر برای جنسیت پسر .	W18	
تضاد کار-زندگی؛	M1	اسطوره / استعاره
کودک شهریار؛	M2	
سال به سال بدتر از این؛	M3	
فرزند کمتر زندگی بهتر؛	M4	
زن و مرد برابرند؛	M5	
زن باید دستش در جیب خودش باشد؛	M6	
خانه را بسازیم پیش از اینکه فرزندان بیایند؛	M7	
انسان گرسنه بیشتر زاد و ولد می‌کند؛	M8	
بچه‌دار شدن اول زندگی «دست و پا گیر» است؛	M9	
خانواده کوچکتر، آینده بزرگتر؛	M10	
بچه که جون و نفسه! یکیش خوبه دوتاش بسه؛	M11	
فرزند زیاد مساوی با فقر فرهنگی؛	M12	
آدم گرگ بیابون بشه مادر نشه؛	M13	
خانه او مثل تالار اجتماعات است؛	M14	
بچه باید لای پر قو بزرگ بشه؛	M15	
تورم؛	M16	
پسر اجاق پدر را روشن نگه می‌دارد.	M17	

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر، ترکیبی و از نوع طرح اکتشافی است که در دو مرحله کیفی و سپس کمی به انجام رسیده است. ابتدا با استفاده از روش‌های کیفی، چارچوب مفهومی ساخته شده است (گام‌های یک و دو). سپس، از روش کمی برای اعتبارسنجی این چارچوب استفاده شده است (گام سوم).

گام یک - شناسایی چک‌لیستی از موانع بر پایه مطالعات مرتبط - در این گام به بررسی نظام‌مند آثار پرداخته شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل آثار در پیوند با فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی پایگاه‌های جهانی «وب او ساینس» و «اسکوپوس» و پایگاه‌های فارسی مگیران و جهاد دانشگاهی بوده است. برای انجام جست‌وجو، اصطلاح‌های «Obstacles to Childbearing»، «Female Faculty Members»، «Strategies»، و «Iran» در فیله‌های عنوان، چکیده، و کلیدواژه آثار

در پایگاه‌های جهانی و اصطلاح‌های «موانع فرزندآوری»، «زنان عضو هیئت علمی»، «استراتژی‌ها» و «ایران» در فیله‌های مشابه در پایگاه‌های فارسی کاوش شدند. روی هم‌رفته (پس از حذف رکورد‌های تکراری)، ۲۵۹۰ رکورد در پایگاه‌های جهانی و در پایگاه‌های فارسی بازیابی شدند. برای آگاهی از آثار در پیوند با پژوهش، آنها از حیث مرتبط بودن عنوان با هدف پژوهش، در دسترس بودن، مرتبط بودن چکیده، و مرتبط بودن محتوا مورد بررسی قرار گرفتند. پس از مطالعه عنوان و چکیده، ۱۱۵ اثر برای مطالعه تمام‌متن گزینش شدند. پس از مطالعه تمام‌متن نیز، سرانجام، ۴۵ اثر به عنوان نمونه پژوهش برگزیده شدند. همچنین، به روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی، ۵ اثر در پیوند با موضوع این پژوهش توسط متخصصان معرفی شد. در پایان، ۵۰ اثر به عنوان نمونه پژوهش گزینش شدند و تحلیل‌های لازم روی آنها انجام شدند (شکل ۲).

شکل ۲. شیوه انتخاب مقالات مناسب برای تحلیل.

گام دو- ساخت چارچوب مفهومی با روش تحلیل لایه‌ای علت‌ها- موانع شناسایی شده در جدول ۱، بر پایه رویکرد تحلیل لایه‌ای علت‌ها در چهار لایه لیتانی، علل سیستمیک، جهان‌بینی / گفتمان، و اسطوره / استعاره طبقه‌بندی شدند (جدول ۲). سپس این موانع از طریق مصاحبه گروهی با هشت نفر از زنان عضو هیئت علمی غیر پزشکی وزارت عتف مورد بررسی قرار گرفتند. آنان ضمن تایید موانع شناسایی شده، تعدادی از موانع دیگر شامل موانع L5-L14، موانع S21-S24، و موانع M3-M17 را معرفی کردند. به این ترتیب در این گام چارچوب مفهومی پژوهش ساخته شد.

گام سه- اعتباریابی چارچوب مفهومی و تدوین راهبرد- به منظور اعتباریابی چارچوب مفهومی پژوهش، یک پرسشنامه الکترونیک شامل کلیه موانع تهیه شد. برای گویه‌های پرسشنامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (۱= کاملاً مخالف، ۲= مخالف، ۳= بدون نظر، ۴= موافق و ۵= کاملاً موافق)، استفاده شد. سپس، این پرسشنامه به صورت هدفمند برای افرادی که شرایط تکمیل پرسشنامه را داشتند (متأهل بودن، رشته‌های غیر پزشکی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی) ارسال شد. در نهایت ۳۱ پرسشنامه تکمیل شد. روایی محتوای پرسشنامه از طریق بررسی گسترده پیشینه تحقیق و مصاحبه گروهی سنجش شد. پایایی پرسشنامه، از طریق ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. در این پژوهش آلفای کرونباخ بر اساس داده‌های ۳۱ پرسشنامه معادل ۰/۹۲ حاصل شد که چون بالاتر از ۰/۷ است، می‌توان استدلال کرد که پرسشنامه از پایایی برخوردار است.

به دلیل نرمال بودن جامعه بر اساس نتایج آزمون کولموگورف-اسمیرنوف، برای تحلیل داده‌ها از آزمون t تک نمونه‌ای در سطح معناداری ۹۵ درصد و نرم افزار SPSS 16.00 استفاده شده است. فرضیه‌های مرتبط با هر از موانع به صورت زیر است:

فرض صفر: مانع X در ترجیح باروری زنان عضو هیئت علمی تاثیر ندارد. $H_{0X} : \mu \leq 3$
 فرض مقابل: مانع X در ترجیح باروری زنان عضو هیئت علمی تاثیر دارد. $H_{1X} : \mu > 3$
 پس از بررسی و اعتباریابی هر یک از موانع، راهبردهای غلبه بر آنها پیشنهاد شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

آمار توصیفی و اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان

ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه این پژوهش در جدول ۳ ارائه شده است. پاسخ‌دهندگان از مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی وابسته به وزارت عتف انتخاب شدند. اسامی این مؤسسه‌ها عبارتند از: دانشگاه خواجه نصیر، دانشگاه خوارزمی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه حکیم سبزواری، دانشگاه قم، دانشگاه الزهراء، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، دانشگاه تهران، دانشگاه لرستان، مؤسسه آموزش عالی دماوند، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک)، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، پژوهشکده مطالعات فناوری و پژوهشگاه مواد و انرژی.

جدول ۳. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه

اطلاعات	طبقات	فروانی	درصد فراوانی
گروه تحصیلی	فنی-مهندسی (مهندسی صنایع، علوم کامپیوتر، فناوری اطلاعات، مهندسی چوب، معماری)	۸	۲۶٪
	علوم اجتماعی (جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، و حقوق، رسانه)	۴	۱۳٪
	علوم انسانی (مدیریت، آموزش زبان انگلیسی، آموزش ابتدایی، سیاست‌گذاری، آینده‌پژوهی، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، معارف اسلامی)	۱۶	۵۲٪
	علوم پایه (شیمی، فوتونیک، و زمین‌شناسی)	۳	۹٪
	جمع	۳۱	۱۰۰
سن ازدواج	۲۰-۲۵	۱۶	۵۲٪
	۲۶-۳۰	۱۰	۳۲٪
	۳۱-۴۰	۵	۱۶٪
	جمع	۳۱	۱۰۰
سن	۳۶-۴۵	۲۷	۸۶٪
	۴۶-۵۵	۲	۷٪
	۵۶-۶۰	۲	۷٪
	جمع	۳۱	۱۰۰
تعداد فرزند	۰	۸	۲۶٪
	۱	۹	۲۹٪/۵
	۲	۱۰	۳۲٪
	۳	۳	۹٪
	۴	۱	۳٪/۵
	جمع	۳۱	۱۰۰
رتبه علمی	مربی	۲	۷٪
	استادیار	۲۷	۸۶٪
	دانشیار	۱	۳٪/۵
	استاد	۱	۳٪/۵
	جمع	۳۱	۱۰۰

همانگونه که اطلاعات جدول ۳ نشان می‌دهد بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۵۲٪) در گروه علوم انسانی هستند، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۵۲٪) در محدوده سنی ۲۰ الی ۲۵ سال ازدواج کرده‌اند، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۸۶٪) در محدوده سنی ۳۶

الی ۴۵ سال قرار دارند، بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۳۳٪) دارای دو فرزند و بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان (۸۶٪) در مرتبه علمی استادیاری و سن باروری هستند.

آمار استنباطی و تجزیه و تحلیل داده‌های پرسشنامه

جدول ۴ نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای موانع را نشان می‌دهد. میزان مرزی در این آزمون عدد ۳ در نظر گرفته شده و در سطح اطمینان ۹۵٪ آزمون اجرا شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای برای موانع تباروری زنان عضو هیئت علمی

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	Mean	کد مانع	سطح
Upper	Lower							
۱/۳۱	۰/۶۹	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۵۰۲	۴	L1	لیتانی
۱/۴۷	۰/۷۳	۱/۰۹۷	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۰۳۶	۴/۱۰	L2	
۰/۸۹	۰/۲۱	۰/۵۴۸	۰/۰۰۲	۳۰	۳/۳۰۰	۳/۵۵	L3	
۱/۱۸	۰/۵۶	۰/۸۷۱	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۷۳۰	۳/۸۷	L4	
۰/۶۶	-۰/۱۴	۰/۲۵۸	۰/۱۹۹	۳۰	۱/۳۱۳	۳/۲۶	L5	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۳/۴۲	L6	
۰/۹۸	۰/۲۱	۰/۶۴۵	۰/۰۰۰	۳۰	۳/۹۳۷	۳/۶۵	L7	
۱/۱۵	۰/۴۶	۰/۸۰۶	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۷۴۷	۳/۸۱	L8	
۱/۰۰	۰/۴۲	۰/۷۱۰	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۰۴۷	۳/۷۱	L9	
۱/۱۵	۰/۵۲	۰/۸۳۹	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۴۲۹	۳/۸۴	L10	
۱/۲۸	۰/۵۹	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۶۰۹	۳/۹۴	L11	
۱/۵۰	۰/۹۰	۱/۲۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۸/۱۶۳	۴/۲۰	L12	
۱/۵۱	۰/۸۷	۱/۱۹۴	۰/۰۰۰	۳۰	۷/۶۱۶	۴/۱۹	L13	
۱/۶۸	۱/۱۶	۱/۴۱۹	۰/۰۰۰	۳۰	۱۰/۹۷۷	۴/۴۲	L14	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۳/۴۲	S1	
۰/۶۲	-۰/۱۷	۰/۲۲۶	۰/۲۵۶	۳۰	۱/۱۵۷	۳/۲۳	S2	
۱/۳۳	۰/۶۱	۰/۹۶۸	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۴۸۳	۳/۹۷	S3	
۱/۳۱	۰/۵۶	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۰۵۳	۳/۹۴	S4	
۱/۶۰	۰/۶۶	۱/۱۲۹	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۸۹۵	۴/۱۳	S5	
۱/۲۸	۰/۷۵	۱/۰۶۵	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۹۴۲	۴/۰۶	S6	
۱/۵۳	۰/۸۰	۱/۱۶۷	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۴۸۴	۴/۱۷	S7	
۱/۲۰	۰/۴۱	۰/۸۰۶	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۱۶۷	۳/۸۱	S8	
۰/۹۹	۰/۲۷	۰/۶۳۳	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۵۹۷	۳/۶۳	S9	
۰/۹۸	۰/۲۱	۰/۶۴۵	۰/۰۰۰	۳۰	۳/۹۳۷	۳/۶۵	S10	
۰/۹۰	۰/۰۷	۰/۴۸۴	۰/۰۲۳	۳۰	۲/۴۰۲	۳/۴۸	S11	
۰/۸۳	۰/۲۷	۰/۵۴۸	۰/۰۰۰	۳۰	۳/۹۷۸	۳/۵۵	S12	
۱/۳۳	۰/۶۱	۰/۹۶۸	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۴۸۳	۳/۹۷	S13	
۱/۳۱	۰/۵۶	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۰۵۳	۳/۹۴	S14	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۳/۴۲	S15	
۱/۶۰	۰/۶۶	۱/۱۲۹	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۸۹۵	۴/۱۳	S16	
۱/۱۷	۰/۵۱	۰/۸۳۹	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۲۰۰	۳/۸۴	S17	
۰/۹۲	۰/۲۴	۰/۵۸۱	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۵۰۳	۳/۵۸	S18	
۰/۶۲	-۰/۱۷	۰/۲۲۶	۰/۲۵۶	۳۰	۱/۱۵۷	۳/۲۳	S19	
۰/۶۶	-۰/۱۴	۰/۲۵۸	۰/۱۹۹	۳۰	۱/۳۱۳	۳/۲۶	S20	
۱/۱۸	۰/۵۶	۰/۸۷۱	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۷۳۰	۳/۸۷	S21	
۱/۳۱	۰/۶۹	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۵۰۲	۴	S22	

علل سیستمیک

95% Confidence Interval of the Difference		Mean Difference	Sig. (2-tailed)	df	t	Mean	کد مانع	سطح
Upper	Lower							
۱/۴۱	۰/۵۹	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۹۴۷	۴/۰۰	S23	جهان‌بینی / گفتمان
۱/۱۸	۰/۵۶	۰/۸۷۱	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۷۳۰	۳/۸۷	S24	
۰/۶۲	-۰/۱۷	۰/۲۲۶	۰/۲۵۶	۳۰	۱/۱۵۷	۳/۲۳	W1	
۰/۶۶	-۰/۱۴	۰/۲۵۸	۰/۱۹۹	۳۰	۱/۳۱۳	۳/۲۶	W2	
۰/۸۹	۰/۲۱	۰/۵۴۸	۰/۰۰۲	۳۰	۳/۳۰۰	۳/۵۵	W3	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۳/۴۲	W4	
۱/۳۵	۰/۵۲	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۶۳۶	۳/۹۴	W5	
۱/۱۵	۰/۴۶	۰/۸۰۶	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۷۴۷	۳/۸۱	W6	
۱/۰۲	۰/۲۷	۰/۶۴۵	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۵۲۸	۳/۶۵	W7	
۱/۲۸	۰/۵۹	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۶۰۹	۳/۹۴	W8	
۰/۹۲	۰/۲۴	۰/۵۸۱	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۵۰۳	۳/۵۸	W9	
۱/۰۵	۰/۳۷	۰/۷۱۰	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۲۱۳	۳/۷۱	W10	
۰/۷۶	-۰/۱۲	۰/۳۲۳	۰/۱۴۳	۳۰	۱/۵۰۴	۳/۳۲	W11	
۱/۴۱	۰/۵۹	۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۹۴۷	۴/۰۰	W12	
۱/۴۹	۰/۷۷	۱/۱۲۹	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۳۴۱	۴/۱۳	W13	
۱/۴۴	۰/۶۹	۱/۰۶۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۷۵۰	۴/۰۶	W14	
۰/۹۴	۰/۲۹	۰/۶۱۳	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۸۶۸	۳/۶۱	W15	
۱/۵۰	۰/۹۰	۱/۲۰۰	۰/۰۰۰	۳۰	۸/۱۶۳	۴/۲۰	W16	
۱/۱۵	۰/۴۶	۰/۸۰۶	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۷۴۷	۳/۸۱	W17	
۰/۶۶	-۰/۱۴	۰/۲۵۸	۰/۱۹۹	۳۰	۱/۳۱۳	۳/۲۶	W18	
۰/۹۲	۰/۲۴	۰/۵۸۱	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۵۰۳	۳/۵۸	M1	اسطوره / استعاره
۱/۰۵	۰/۳۷	۰/۷۱۰	۰/۰۰۰	۳۰	۴/۲۱۳	۳/۷۱	M2	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۴/۴۲	M3	
۱/۵۱	۰/۸۷	۱/۱۹۴	۰/۰۰۰	۳۰	۷/۶۱۶	۴/۱۹	M4	
۱/۲۸	۰/۵۹	۰/۹۳۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۶۰۹	۳/۹۴	M5	
۱/۴۷	۰/۷۳	۱/۰۹۷	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۰۳۶	۴/۱۰	M6	
۱/۱۵	۰/۵۲	۰/۸۳۹	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۴۲۹	۳/۸۴	M7	
۱/۴۴	۰/۶۹	۱/۰۶۵	۰/۰۰۰	۳۰	۵/۷۵۰	۴/۰۶	M8	
۰/۹۸	۰/۳۱	۰/۶۴۵	۰/۰۰۰	۳۰	۳/۹۲۷	۳/۶۵	M9	
۰/۸۹	۰/۲۱	۰/۵۴۸	۰/۰۰۲	۳۰	۳/۳۰۰	۳/۵۵	M10	
۱/۲۳	۰/۲۸	۰/۸۰۶	۰/۰۰۱	۳۰	۳/۸۴۸	۳/۸۱	M11	
۰/۸۳	۰/۰۱	۰/۴۱۹	۰/۰۴۵	۳۰	۲/۰۸۷	۳/۴۲	M12	
۰/۷۶	-۰/۱۲	۰/۳۲۳	۰/۱۴۳	۳۰	۱/۵۰۴	۳/۳۲	M13	
۱/۵۱	۰/۸۷	۱/۱۹۴	۰/۰۰۰	۳۰	۷/۶۱۶	۴/۱۹	M14	
۱/۴۹	۰/۷۷	۱/۱۲۹	۰/۰۰۰	۳۰	۶/۳۴۱	۴/۱۳	M15	
۱/۶۸	۱/۱۶	۱/۴۱۹	۰/۰۰۰	۳۰	۱۰/۹۷۷	۴/۴۲	M16	
۰/۷۶	-۰/۱۲	۰/۳۲۳	۰/۱۴۳	۳۰	۱/۵۰۴	۳/۳۲	M17	

بر پایه اطلاعات جدول ۴، سطح معناداری برای ۶۳ مانع، کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد؛ بنابراین، ۶۳ مورد از موانع شناسایی شده، از نظر زنان عضو هیئت علمی مورد تأیید قرار گرفته است. اما، سطح معناداری ۱۰ مانع بیشتر از ۰/۰۵ شده است و مورد تأیید قرار نگرفته‌اند (ردیف‌های خاکستری جدول ۴). در اینجا برخی از دلایل بالقوه برای رد موانع مذکور ارائه شده است. شرکت‌کنندگان در نظرسنجی ممکن است مزایای ارائه شده در طول مرخصی زایمان را منصفانه تلقی کنند و یا ممکن است «کاهش مزایای زنان در دوران مرخصی زایمان» را به عنوان یک مانع مهم در تصمیم‌گیری خود در مورد فرزندآوری درک نکنند، بنابراین آن را رد کرده‌اند. همچنین، آن‌ها ممکن است تغییرات در ارزش‌ها و نگرش‌های زوجین را جنبه عادی روابط درک کنند، نه لزوماً مانعی برای

فرزندآوری. بنابراین مانع «تغییرات عمده ارزشی و نگرشی زوجین» را رد کرده‌اند. همچنین، آنان ممکن است بر این باور باشند که روند مد اجتماعی نباید بر انتخاب‌های آن‌ها در رابطه با تصمیم مهم فرزندآوری تأثیر بگذارد، به همین دلیل «مدگرایی» توسط آن‌ها رد شده است. افزون بر این، شرکت‌کنندگان در نظرسنجی ممکن است به گذار ارزشی از فرزند، باور نداشته باشند. به همین دلیل «گذار ارزشی از فرزند» توسط آن‌ها رد شده است. برخی از شرکت‌کنندگان در نظرسنجی ممکن است «ترس از درد و زایمان» و «ترس از عدم تناسب اندام پس از زایمان» را به عنوان موانع فرزندآوری رد کرده باشند، زیرا آن‌ها بر این باورند که لذت و پاداش داشتن یک فرزند بیشتر از ترس‌های مرتبط با روند زایمان است. زنان عضو هیئت علمی که «اهمیت جنسیت فرزند» و «اولویت بالاتر برای جنسیت پسر» را رد کردند، ممکن است از دیدگاه‌های برابری طلبانه در مورد اهمیت جنسیت کودک حمایت کنند. زنان عضو هیئت علمی ممکن است به استعاره «آدم گرگ بیابون بشه، مادر نشه» در وصف مادر بودن و ویژگی‌های ارزشمند مادری باور نداشته باشند و یا حتی آن را توهین‌آمیز بدانند، به همین دلیل آن را رد کرده‌اند. همچنین، رد استعاره «پسر اجاق پدر را روشن نگه می‌دارد» ممکن است از این باور سرچشمه بگیرد که نقش‌ها و انتظارات جنسیتی سنتی نباید تصمیمات زنان را در مورد فرزندآوری تحت تأثیر قرار دهد. زنان عضو هیئت علمی ممکن است این تصور که داشتن پسر برای تداوم خانواده ضروری است را رد کنند. همانطور که نتایج نشان می‌دهند بیشترین تعداد موانع رد شده مربوط به سطح جهان‌بینی و گفت‌وگو است. بنابراین باید اذعان داشت که رد این موانع منعکس‌کننده دیدگاه‌ها و ارزش‌های متنوعی است که زنان عضو هیئت علمی دارند و این موضوع بر پیچیدگی فرآیندهای تصمیم‌گیری فردی مرتبط با فرزندآوری تأکید می‌کند.

یافته‌های پژوهش

شناسایی و دسته‌بندی موانع در چهار لایه

در این پژوهش بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای و نظرسنجی مجموعه‌ای از موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی شناسایی شده و مبتنی بر رویکرد تحلیل لایه‌ای علت‌ها، در قالب لایه‌های گوناگون شامل لایه لیتانی، لایه علل سیستمیک، لایه گفت‌وگو/جهان‌بینی و لایه استعاره‌ها/اسطوره‌ها دسته‌بندی شده‌اند.

لایه لیتانی - شامل موانع عینی است که شاهد آن در موسسه‌های آموزشی و پژوهشی کشور هستیم و مشکلاتی را در زمینه فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی ایجاد نموده است (جدول ۵).

جدول ۳. موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در سطح لیتانی

مشکلات مسکن	هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک
ناهماهنگی انتظارات نقش‌های خانوادگی و شغلی	بارکاری ناشی از انجام پروژه‌های تحقیقاتی یا تدریس در دانشگاه
مشکل در دریافت پایه‌های ترفیع در سال بارداری و بعد از زایمان	پیچیدگی‌های اداری مربوط به بیمه تکمیلی پوشش زایمان
نابرابری به دلیل تأخیر در فرزندآوری	موانع و مشکلات انتقالی زنان عضو هیئت علمی به دانشگاه‌های محل زندگی همسر
فقدان امکانات و تجهیزات برای آسایش و رفاه حال زنان باردار در دانشگاه‌ها مانند فقدان اتاق‌های فردی، صندلی مناسب و ...	عدم امکانات مراقبتی مرتبط با کودک در دانشگاه‌ها مانند مهدکودک
مشکلات الزامی بودن فرصت مطالعاتی در صنعت به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی برای زنان	مشکلات الزامی بودن فرصت مطالعاتی در صنعت به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی به رسمی-قطعی
مشکلات دانشیار شدن به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی به رسمی-قطعی برای زنان	به رسمی آزمایشی برای زنان
موانع و مشکلات در نیمه وقت یا پاره وقت شدن زنان عضو هیئت علمی دارای فرزند خردسال	

لایه علت‌های سیستمیک - اگر در لایه لیتانی رفتارهایی بروز می‌کند باید ریشه آن‌ها را در یک لایه عمیق‌تر یعنی لایه سیستمیک که نظام‌ها و ساختارها را مورد بررسی قرار می‌دهد، جستجو کرد. این لایه شامل موانع سیستمیک و ساختاری که تأثیر منفی بر فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی دانشگاه‌ها می‌گذارد (جدول ۴).

جدول ۴. موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در لایه علل سیستمیک

کاهش فشارهای خانوادگی و اجتماعی برای فرزندآوری	فشارهای اجتماعی برای پیشرفت زنان در حرفه
نهادینه شدن سیاست تحدید موالید	اقتصاد متزلزل
افزایش مشارکت اجتماعی زنان	افزایش سن ازدواج
عدم اجرای درست سیاست‌های تشویقی	رشد فرهنگ تک فرزندی در خانواده‌ها
رواج فرزندسالاری	مصرف‌گرایی در سبک زندگی
تبعیض جنسیتی در محیط کار	آپارتمان‌نشینی و کوچک شدن خانه‌ها
غلبه فرهنگ مرد سالاری	جامعه‌پذیری جنسیتی
برساخت رسانه‌های کم‌فرزندی	منفعت‌طلبی
تناقض قوانین بهداشت و درمان با سیاست فرزندآوری	تناقض مقررات شغلی زنان با سیاست فرزندآوری
گسترش فرهنگ مهاجرت برای تولد فرزندان در کشورهای مرفه به منظور ایجاد آینده بهتر برای آن‌ها.	توسعه فردگرایانه
افزایش طلاق	

لایه جهان بینی / گفتمان - شامل برخی از باورهاست که تأثیر منفی عمیقی بر فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی دارد (جدول ۷).

جدول ۷. موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در لایه جهان بینی / گفتمان

نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها	باور به خود پرورشی و رشد شخصی
ترس از ناامنی در جامعه	باور به فرزندآوری معادل توقف حرفه‌ای
باور به پایداری اقتصادی قبل از فرزندآوری	عدم باور به آموزه‌های دین در حوزه فرزندآوری
باور به به بدتر شدن وضع در آینده	باور به اختلال در رابطه با همسر با آمدن فرزند جدید
باور به اینکه هر چه بچه بخواهد باید برایش فراهم شود	باور به انتخاب‌های شخصی و حق انتخاب زنان در مورد فرزندآوری و زمان آن
باور منفی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت	تحقیر کار خانگی و مادری
باور به ازدواج به عنوان یک مانع پیشرفت حرفه‌ای	دو فرزند به عنوان تعداد ایده‌آل فرزند

لایه اسطوره / استعاره - این لایه شامل اسطوره‌ها و استعاره‌های مرتبط با فرزندآوری است که طی سال‌ها در ذهن زنان هیئت علمی نهادینه شده و بر تصمیم و ترجیح فرزندآوری آن‌ها تأثیرگذار است (جدول ۸).

جدول ۸. موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی در لایه اسطوره / استعاره

تضاد کار-زندگی	کودک شه‌ریار
سال به سال بدتر از این	فرزند کمتر زندگی بهتر
زن و مرد برابرند	زن باید دستش در جیب خودش باشد
خانه را بسازیم پیش از اینکه فرزندان ببینند	انسان گرسنه بیشتر زاد و ولد می‌کند
بچه‌دار شدن اول زندگی «دست و پا گیر» است	خانواده کوچکتر، آینده بزرگتر
بچه که جون و نفسه! یکیش خوبه دوتاش بسه	فرزند زیاد مساوی با فقر فرهنگی
خانه او مثل تالار اجتماعات است	بچه باید لای پر قو بزرگ بشه
تورم	

راهبردپردازی برای غلبه بر موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی

راهبردپردازی برای ساخت آینده مطلوب یکی از اقدامات اساسی در مطالعات آینده‌پژوهی است. مدل مفهومی این پژوهش بر پایه منطق و فرض بنیادی روش آینده‌پژوهی تحلیل لایه‌های علت‌ها شکل گرفته است و هدف نهایی آن تبدیل بینش به عمل است. راهبردپردازی در این روش با شناسایی و طبقه‌بندی چالش‌ها در لایه‌های مختلف شامل لایه‌ی لیتانی، علل سیستمی، لایه جهان بینی / گفتمان و لایه اسطوره / استعاره شروع می‌شود. روش‌های پیمایشی و نظرسنجی از خبرگان در این گام نقش اساسی

دارد. در این پژوهش از مصاحبه گروهی و پرسشنامه نظرسنجی استفاده شده و همزمان با پیشرفت تجزیه و تحلیل در هر لایه، درک عمیقی از عوامل ریشه‌ای و زمینه‌ای چالش‌ها، اهداف مورد نظر، کنشگران، ذینفعان و ابزارها و وسایل مورد نیاز، ایجاد شده است. درک این عوامل در ارتباط با موانع هر لایه، به ایجاد راهبردهایی برای حل مسائل اصلی هر لایه کمک نموده است. در ادامه راهبردهای غلبه بر موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت به تفکیک هر لایه ارائه شده است:

الف- راهبردهای معطوف به اصلاح اسطوره‌ها و استعاره‌ها

هدف راهبردها در لایه اسطوره/استعاره به چالش کشیدن و تغییر شکل نمادها، اسطوره‌ها و استعاره‌هایی است که باورهای اساسی زنان عضو هیئت علمی را در جهت کاهش فرزندآوری تحت تاثیر قرار می‌دهد، مانند:

- الگوسازی از زنان عضو هیئت علمی موفق دارای چند فرزند و معرفی آن‌ها به جامعه؛
- بی‌اعتبارسازی نمادها و استعاره‌هایی که رواج آن‌ها در جامعه تاثیر منفی بر باورهای زنان عضو هیئت علمی در زمینه فرزندآوری دارند؛
- ترویج و برجسته‌سازی نمادها و استعاره‌های مثبت در جامعه که ظرفیت تاثیرگذاری مثبت بر باورهای اساسی زنان عضو هیئت علمی در زمینه فرزندآوری دارند. مانند:
 - ✓ تعادل کار-زندگی؛
 - ✓ امید به فردای بهتر؛
 - ✓ فرزند، امید به زندگی؛
 - ✓ احترام به تفاوت زن و مرد در وضع حقوق و تکالیف؛
 - ✓ فرزند برکت زندگی؛
 - ✓ فرزند عامل تحکیم خانواده؛
 - ✓ بچه که عمر و نفسه؛ یکیش کمه، دوتاش خوبه، سه تاش خوبه، چهارتاش...؛
 - ✓ تک‌فرزندی، آشیانه خالی؛
 - ✓ جمعیت جوان، پشتوانه سرمایه‌های اقتصادی کشور؛
 - ✓ کودک مسئولیت‌پذیر؛
 - ✓ فرزند بیشتر، زندگی بهتر؛
 - ✓ همکاری، هماهنگی، و توافق زوجین در اقتصاد خانواده؛
 - ✓ خانواده پرجمعیت، همبستگی و پشتیبانی بیشتر؛
 - ✓ فرزندآوری، تداوم فرهنگ‌های بومی و محلی؛
 - ✓ کاهش وابستگی کودک به والدین.

ب) راهبردهای معطوف به اصلاح جهان‌بینی‌ها و گفتمان‌های رایج در سطح جامعه

راهبردها در لایه جهان‌بینی/گفتمان شامل مداخلات در روایت‌های اجتماعی و هنجارهای فرهنگی است که تاثیر منفی در باور زنان عضو هیئت علمی در فرزندآوری دارد، مانند:

- توجه جدی مسئولین به موضوع تشکیل به موقع خانواده در جهت رفع نگرانی‌های اجتماعی و فرهنگی والدین نسبت به وضعیت آینده فرزندانشان مانند تحصیل، ازدواج، شغل؛

- ارتقای سطح عملکرد نهادهای انتظامی و قضایی جهت پیشگیری از ترس از ناامنی در جامعه و بالا بردن میزان اعتماد نهادی در جامعه؛
- امیدبخشی و گسترش امید نسبت به بهبود شرایط و آینده بهتر در همه ارکان، سطوح و لایه‌های جامعه؛
- سهیم کردن کودک در کار خانه، آموزش قدردان بودن به او، جا انداختن ارزش پول برای او، و عدم تعریف و تمجید بی‌جا از او؛
- ایجاد باور نسبت به فرزند به عنوان عامل تحکیم خانواده و بهبود روابط زوجین؛
- ترویج و گفتمان‌سازی درباره اینکه فرزندآوری یک پدیده فردی نیست بلکه یک رویداد و اتفاق اجتماعی است؛
- ترویج و گفتمان‌سازی درباره اهمیت و ضرورت ایفای نقش زنان در خانه و نقش مادری همانگونه که در آموزه‌های دین اسلام نقش مادری مقدس برشمرده شده است؛
- ترویج و گفتمان‌سازی درباره اینکه استقلال جسمی و بدنی، و حرفه‌ای برگرفته از دیدگاه‌های فمینیستی و پروژه نفوذ غربی‌ها برای کنترل جمعیت کشور است؛
- توسعه و ترویج آموزه‌های دین اسلام درباره ارزش فرزند و فرزندآوری. برای نمونه، رسول خدا (ص) می‌فرماید: خانه‌ای که کودکان در آن نباشند، برکت ندارد، امام صادق می‌فرماید: خوشبخت شد مردی که نمرد تا فرزند از خود دید و...؛
- گفتمان‌سازی در زمینه مزایا و منافع خانواده‌های پرجمعیت و ایجاد نگرش مثبت نسبت به آن‌ها.

ج) راهبردهای معطوف به رفع علل سیستمیک

- راهبردهای لایه علل سیستمیک تغییرات ساختاری یا سازمانی برای رفع موانع ناشی از سیستم‌های اقتصادی، اجتماعی، و سیاستی در زمینه فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی را هدف قرار می‌دهند، مانند:
- اصلاح قوانین و مقررات استخدامی، ترفیع و ارتقاء زنان عضو هیئت علمی مطابق با سیاست‌های تشویقی فرزندآوری در کشور؛
 - کار رسانه‌ای در جهت بر ساخت اجتماعی فرزندآوری بیشتر؛
 - ایجاد ساختارها و تشکیلات قدرتمند بر علیه کودک‌آزاری در جامعه و افزایش امنیت اجتماعی در این زمینه؛
 - اصلاح قوانین بهداشت و درمان در حوزه پوشش زایمان در تطابق با سیاست‌های تشویقی فرزندآوری؛
 - فراهم کردن شرایط و امکانات برای ازدواج زنان عضو هیئت علمی و ترویج ازدواج آسان؛
 - آموزش مهارت‌های زندگی و توسعه و تقویت مراکز مشاوره ازدواج و تحکیم خانواده به منظور کاهش طلاق در جامعه؛
 - تقویت شبکه‌های اجتماعی مذهبی و استفاده از کارکردهای اجتماعی آن‌ها برای ترویج آموزه‌های دین درباره زن، خانواده، ازدواج و فرزندآوری؛
 - انجام کارهای فرهنگی توسط نهادهای مرتبط نظیر سازمان تبلیغات اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی و تهیه بسته‌های فرهنگی در زمینه ترویج مفهوم جمع‌گرایی در مقابل فردگرایی، تقبیح مدگرایی، تقبیح مصرف‌گرایی در زندگی، تقبیح فرزندسالاری؛
 - نظارت بر اجرای درست سیاست‌های تشویقی جمعیت توسط نهادهای نظارتی مربوط؛
 - برگزاری طرح‌های ضیافت اندیشه‌آستان با موضوع خانواده و فرزندآوری در دانشگاه‌ها؛
 - افزایش فعالیت رسانه‌ها، نهادهای آموزشی و فرهنگی در آموزش مهارت‌های زندگی و سواد اجتماعی؛
 - ایجاد بستر مساعد اقتصادی و تقویت مشوق‌های اقتصادی برای فرزندآوری؛
 - توسعه شهری و خانه‌ها مطابق با فرهنگ ایرانی و اسلامی و در شأن خانواده‌های ایرانی؛

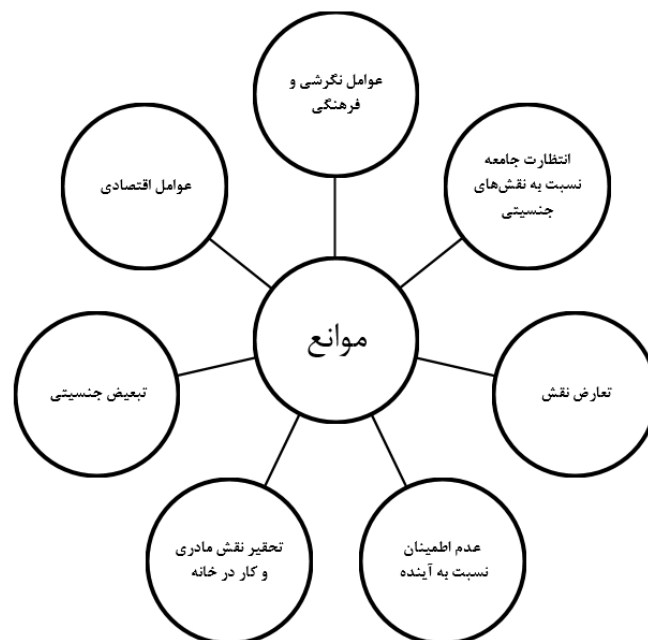
- اطلاع‌رسانی درست به والدین در مورد اختلافات فرهنگی میان والدین و فرزندان خانواده‌هایی که برای فرزندآوری به دیگر کشورها مهاجرت می‌کنند.

د) راهبردهای معطوف به رفع موانع لایه لیتانی

- راهبردهای لایه لیتانی شامل اقدامات عملی و فوری برای رسیدگی به مشکلات رفاهی، بهداشتی و مقررات استخدامی و تبدیل وضعیت زنان عضو هیئت علمی است، مانند:
- ایجاد انعطاف‌پذیری در برنامه کاری زنان باردار، متأهل و دارای فرزند عضو هیئت علمی در جهت کاهش بارکاری پروژه‌های تحقیقاتی یا تدریس برای آن‌ها؛
- فراهم‌نمودن امکانات و تجهیزات برای برای آسایش و رفاه حال زنان باردار در دانشگاه مانند اتاق‌های فردی، صندلی مناسب و ...؛
- حذف الزامی بودن فرصت مطالعاتی در صنعت به عنوان شرط تبدیل وضعیت استخدامی به رسمی آزمایشی برای زنان متأهل و دارای فرزند خردسال؛
- اعطای پایه تشویقی به زنان عضو هیئت علمی که دارای فرزند شده‌اند به منظور جبران عدم دریافت پایه استحقاقی وی در سالی که وی دارای فرزند شده است؛
- در نظر گرفتن تفاوت‌های زنان دارای فرزند و آقایان در آیین‌نامه‌های ارتقاء مرتبه؛
- حذف شرط دانشیار شدن به عنوان پیش‌نیاز تبدیل وضعیت استخدامی از رسمی-آزمایشی به رسمی-قطعی برای زنان؛
- فراهم آوردن شرایط قانونی و مقررات مربوط به امکان نیمه‌وقت یا پاره‌وقت شدن زنان دارای فرزند خردسال؛
- فراهم کردن امکانات مراقبتی مرتبط با کودک در دانشگاه‌ها مانند مهدکودک در دانشگاه‌ها؛
- فراهم نمودن کمک هزینه‌هایی برای مادرانی که به تازگی دارای فرزند شده‌اند؛
- از بین بردن بروکراسی و پیچیدگی‌های مربوط به بیمه تکمیلی پوشش زایمان؛
- اصلاح قوانین و مقررات در جهت تسهیل انتقال زنان عضو هیئت به دانشگاه‌های محل زندگی همسر.

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش، بررسی مفصلی در خصوص مبانی نظری و ادبیات پژوهش در حوزه ترجیح فرزندآوری زنان انجام شد. بر پایه تحلیل این مطالعات، مطابق شکل ۳، موانع فرزندآوری زنان در هفت دسته طبقه‌بندی شده است.

شکل ۳. عوامل اصلی موثر بر ترجیح باروری زنان بر پایه مطالعات گذشته.

سپس، برپایه موانع شناسایی شده در شکل ۳ و نیز نظرسنجی از زنان عضو هیئت علمی، موانع فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی، در قالب لایه‌های چهارگانه تحلیل لایه‌ای علت‌ها معرفی شد. یافته‌های این پژوهش؛ ۱۳ مانع در لایه لیتانی، ۲۱ مانع در لایه علل سیستمیک، ۱۴ مانع در لایه جهان‌بینی/گفتمان و در نهایت ۱۵ مانع را در لایه اسطوره/استعاره نشان می‌دهد. بسیاری از موانع لایه لیتانی، ناشی از فقدان قوانین و سیاست‌های حمایتی است. برای نمونه؛ آیین‌نامه‌های استخدامی، ترفیع سالانه و ارتقای مرتبه دانشگاه‌ها مردانه است و در هیچ یک از این آیین‌نامه‌ها به نقش مادری و همسری بانوان توجه نشده است. از این رو ترس و فشار ناشی از شرایط سخت‌گیرانه برای دریافت پایه ترفیع سالانه، ارتقاء مرتبه برای زنان، عدم انعطاف‌پذیری در برنامه‌های حضور و انتقال زنان، استفاده اجباری از فرصت مطالعاتی در جامعه و صنعت، بار کار ناشی از انجام پروژه‌های تحقیقاتی یا تدریس در دانشگاه بر ترجیح باروری زنان تاثیر منفی دارد. پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران در قوانین و مقررات استخدامی و ارتقاء مرتبه شرایط ویژه زنان را مد نظر قرار دهند. افزون بر این، برخی از مشکلات این لایه ناشی از فقدان امکانات و تجهیزات برای آسایش و رفاه حال مادران و فرزندان آن‌ها هستند مانند فقدان اتاق‌های فردی برای مادران باردار، فقدان مهد کودک و پیچیدگی‌های اداری مربوط به بیمه تکمیلی پوشش زایمان در بسیاری از دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها. تامین امکانات و تجهیزات اداری برای مادران و فرزندان در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها از دیگر موضوعاتی است که باید مورد توجه سیاست‌گذاران قرار بگیرد. در لایه علت‌های سیستمیک نیز علت‌های مختلفی در زمینه نظام‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نیز ساختارها برای عدم تمایل زنان عضو هیئت علمی به فرزندآوری شناسایی شد. در این لایه برخی از موانع اجتماعی ناشی از جامعه‌پذیری جنسیتی است. در حال حاضر تغییراتی در سبک زندگی و در نگرش خانواده‌ها به وجود آمده است که انتظارات از نقش زن را دچار تحول نموده است و به همین دلیل فشارهای خانوادگی و اجتماعی برای ازدواج و فرزندآوری زنان کاهش و در مقابل فشارهای اجتماعی برای پیشرفت حرفه‌ای زنان افزایش یافته است. در چنین شرایطی؛ وجود سیاست‌ها و سازکارهای حمایتی و تشویقی در محل کار و اجتماع برای زنان می‌تواند بر ترجیح ازدواج و باروری آنان تاثیر مثبت داشته باشد. امروزه مشکلات مسکن، آپارتمان‌نشینی و خانه‌های کوچک، مشکلات اقتصادی و هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک از مهمترین موانعی است که بر ترجیح باروری بانوان تاثیر منفی دارد.

بنابراین، سیاستگذاران برای حل بحران جمعیتی باید مشکلات اقتصادی و مسکن خانواده‌ها را رفع نمایند. رواج برخی از فرهنگ‌های اشتباه نظیر تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی در سبک زندگی سبب تغییرات عمده ارزشی و نگرشی زوجین در زمینه ترجیحات باروری شده است. ترویج آموزه‌های دین اسلام در زمینه ساده‌زیستی یکی از اقدامات مهمی است که نهادهای فرهنگی باید در دستور کار خود قرار دهند. رعایت عدالت و قوانین عادلانه برای مقابله با تبعیض جنسیتی در محیط‌های کاری از دیگر عواملی است که بر ترجیح باروری زنان تاثیر مثبت خواهد داشت و مدیران و برنامه‌ریزان موسسه‌های آموزشی و پژوهشی باید به این مهم توجه نمایند. در لایه جهان‌بینی‌ها و گفتمان‌ها، مشخص شد، باورها و نگرش‌های منفی گوناگونی وجود دارد که بر تمایل زنان عضو هیئت علمی به فرزندآوری تاثیر منفی دارد. موانع شناسایی شده در این لایه، در طبقه نگرشی و فرهنگی قرار دارند. بسیاری از این باورها لزوماً واقعیت بیرونی ندارند و در سطح گسترده‌ای در جامعه ترویج شده‌اند مانند «باور به بدتر شدن وضع در آینده»، «باور به پایداری اقتصادی قبل از فرزندآوری»، و «باور به خود پرورشی و رشد شخصی». برخی از این باورها به دلیل تبلیغات رسانه‌ای در اذهان شکل گرفته‌اند مانند «باور منفی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت»، و «دو فرزند به عنوان تعداد ایده‌آل فرزند». در بسیاری از فیلم‌هایی که در رسانه ملی پخش می‌شود خانواده‌های مرفه به صورتی به تصویر کشیده می‌شود که تک فرزندی یا نهایتاً دو فرزندی هستند و همیشه تصویری که از خانواده‌های پرجمعیت به نمایش گذاشته می‌شود، تصویر خانواده‌های فقیر است. برخی از باورها ناشی از ضعف در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی هستند مانند «نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها» و «ترس از ناامنی در اجتماع». برخی از باورها منشاء اعتقادی و مذهبی دارند مانند «عدم باور به آموزه‌های دین در حوزه فرزندآوری». برخی از باورها ناشی از غلبه تفکرها و مکاتب مخرب غربی نظیر فمینیسم است مانند «باور به ازدواج به عنوان یک مانع پیشرفت حرفه‌ای»، «باور به فرزندآوری معادل توقف حرفه‌ای»، «باور به انتخاب‌های شخصی و حق انتخاب زنان در مورد فرزندآوری»، و «تحقیر کار خانگی و مادری». در دین اسلام آموزه‌های ارزشمندی در حوزه ازدواج و فرزندآوری وجود دارد که نهادهای فرهنگی باید آن‌ها را ترویج نمایند و از این طریق هم به تقویت باورهای دینی کمک نمایند و هم از نفوذ تفکرهای غربی و فمینیسم در باورها و نگرش‌های زنان کشور جلوگیری نمایند. در صورت اصلاح ذهنیت‌ها و باورهای منفی زنان عضو هیئت علمی درباره فرزندآوری، می‌توان آن‌ها را به فرزندآوری تشویق و ترغیب نمود. در قسمت یافته‌ها، برخی از راهکارها در راستای کار در حوزه رسانه، اجتماع، اقتصاد، کارهای فرهنگی و ترویجی به منظور اصلاح باورها و ذهنیت‌ها پیشنهاد شده است که از تکرار آن‌ها در این بخش پرهیز می‌شود. در لایه اسطوره/ استعاره برخی از مفاهیم که بر ترجیح باروری زنان عضو هیئت علمی اثرات منفی دارد شناسایی شده‌اند. بسیاری از استعاره‌ها و اسطوره‌های شناسایی شده در این سطح برگرفته از موانعی هستند که مطابق شکل ۳ در طبقه موانع نگرشی و فرهنگی قرار می‌گیرند. برای نمونه «کودک شهریار» و «بچه باید لای پر قو بزرگ بشه» ناشی از مانع فرهنگی «فرزندسالاری» است. «فرزند کمتر، زندگی بهتر»، «انسان گرسنه بیشتر زاد و ولد می‌کند»، «خانواده کوچکتر، آینده بزرگتر»، «فرزند زیاد مساوری با فقر فرهنگی» و «خانه او مثل تالار اجتماعات است» نیز ناشی از موانع نگرشی و فرهنگی مانند «باور منفی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت»، «رشد فرهنگ تک فرزندی در خانواده‌ها»، «برساخت رسانه‌ای کم‌فرزندی» و «نهادینه‌شدن سیاست تحدید مولید» هستند. «سال به سال بدتر از این» ناشی از موانع نگرشی و فرهنگی نظیر «نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها» و «باور به بدتر شدن وضع در آینده» است. استعاره «بچه که جون و نفسه! یکیش خوبه دوتاش بسه» ناشی از باور به «دو فرزند به عنوان تعداد ایده‌آل فرزند» است. افزون بر این‌ها، استعاره تضاد کار-زندگی در ادبیات موضوع در قالب تئوری تعارض نقش به آن پرداخته شده است. همچنین، اسطوره‌ها و استعاره‌هایی مانند «خانه را بسازیم پیش از اینکه فرزندان بیایند» و «تورم» به مانع اقتصادی مانند «هزینه‌های سنگین مراقبت از کودک»، «مشکلات مسکن»، و «مشکل اقتصاد متزلزل» اشاره دارند. استعاره «زن باید در دستش در جیب خودش باشد» ناشی از مانع اقتصادی نظیر «منفعت‌طلبی»، موانع نگرشی و فرهنگی مانند «توسعه فردگرایانه» و نیز «باور به خود پرورشی و رشد شخصی» است. به منظور جهت‌دهی مثبت به اسطوره‌ها و استعاره‌های این لایه در آینده، لازم است که نمادها و استعاره‌های مثبت در جهت افزایش فرزندآوری، تولید و ترویج

شود. در این لایه مسئولیت مهم بر عهده هنرمندان، نهادهای فرهنگی و رسانه ملی است که با خلق آثار، معنایی مرتبط و انگیزاننده را ایجاد و ترویج نمایند. این پژوهش دارای محدودیت‌هایی است که نیاز به بررسی دارد. نخست، تمرکز این مطالعه بر زنان عضو هیئت علمی در رشته‌های غیرپزشکی وزارت عتف است و این موضوع نگرانی‌هایی را در مورد قابلیت تعمیم یافته‌ها به یک جمعیت گسترده‌تر ایجاد می‌کند. پیشنهاد می‌شود محققان در پژوهش‌های آینده نمونه متنوع‌تری از زنان عضو هیئت علمی را بررسی کنند. دوم، یافته‌های این پژوهش در بافت فرهنگی ایران ریشه دارد و محدودیت‌هایی را در مورد کاربرد جهانی آن‌ها ایجاد می‌کند. تعمیم نتایج این پژوهش به محیط‌های فرهنگی مختلف، باید با احتیاط و با توجه به حساسیت فرهنگی در تفاسیر و تعمیم‌ها انجام شود. سوم، علیرغم شناسایی فهرست جامعی از موانع توسط این پژوهش، این دامنه ممکن است تمام موانع بالقوه فرزندآوری زنان عضو هیئت علمی را در بر نگیرد. برای به دست آوردن درک جامع‌تری از موانع موجود، تحقیقات آینده باید عوامل بیشتری را فراتر از موانع شناسایی شده فعلی بررسی کنند.

References

1. Aaheim, H. Absjorn., & Froyn, Camilla Bretteville. (2004). Sectoral Opposition to Carbon Taxes in the EU – a Myopic Economic Approach. *International Environmental Agreements* volume, 279–302. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10784-004-1156-5>
2. Alizadeh, Masoud, Yousefzadeh, Seyed Mahmood., & Bagheri, Farhad. (2019). Environmental liability system in the EU with due consideration to the 2004 directive. *Public Law Studies Quarterly*, 49(3), 823-835. doi:10.22059/jpls.2018.253688.1693. [Persian]
3. Ardakani, Mohamad Zaker, and Alireza Arashpuor. 2022. "Evaluating Legal Methods for the Settlement of International Environmental Disputes." *The Public Law Studies Quarterly* 421-437. doi:<https://doi.org/10.22059/jpls.2020.289491.2174>. [Persian]
4. Benzie, Magnus., Carter, Timothy R., Carlsen, Henrik., & Taylor, Richard. (2019). Cross-border climate change impacts: implications for the European Union. *Regional Environmental Change*, 763-776. doi:<https://doi.org/10.1007/s10113-018-1436-1>
5. Bergamaschi, Luca., Mabey, Nick., Born, Camilla., & White, Adam. (2019). Managing Climate Risk for a Safer Future-Anew Resilience Agenda for Europe. E3G.
6. Bohr, Jeremiah. (2016). The 'climatism' cartel: why climate change deniers oppose market-based mitigation policy. *Environmental Politics*, 812-830. <https://doi.org/10.1080/09644016.2016.1156106>
7. Braun, Mats. (2019). The Czech Republic's approach to the EU 2030 climate and energy framework. *Environmental Politics*, 1105-1123. doi:10.1080/09644016.2019.1625139
8. Burgers, Laura. (2020). Should Judges Make Climate Change Law? *Transnational Environmental Law*, 9(1), 55-75. doi:<https://doi.org/10.1017/S2047102519000360>
9. Council of the European Union. (2023, May 03). Financing the climate transition. Retrieved from Council of the European Union: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/climate-finance/>
10. Daniell, Katherine., & Kay, Adrian. (2017). Multi-level Governance: An Introduction. In Katherine. Daniell, & Adrian. Kay, Multi-level Governance: Conceptual challenges and case studies from Australia (pp. 3-32). Australian National University Press. Retrieved from <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/30869>
11. Drazkiewicz, Ania . 2018. EU countries off target in fighting climate change. June 17. <https://caneurope.org/eu-countries-off-target-in-fighting-climate-change/>.
12. Duijndam, Sem., & Beukering, Peter Van. (2020). Understanding public concern about climate change in Europe, 2008–2017: the influence of economic factors and right-wing populism. *Institute for Environmental Studies (IVM)*, 353-367. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2020.1831431>
13. Eckerberg, Katarina., & Joas, Marko. (2004). Multi-level Environmental Governance: a concept under stress? *Local Environment*, 9(5), 405-412. doi:10.1080/1354983042000255315
14. EUR-Lex. (2023, May 06). Precautionary principle. Retrieved from EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/precautionary-principle.html#:~:text=The%20precautionary%20principle%20is%20an,should%20not%20be%20carried%20out.>
15. European Commission. (2019, December 11). The European Green Deal Retrieved from European Commission: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6691
16. European Commission. (2020, March 4). Commission proposal for a Regulation: European Climate Law. Retrieved from European Commission: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588581905912&uri=CELEX:52020PC0080>
17. European Commission. (2021a, 03 05). National energy and climate plans Retrieved from European Commission: https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/national-energy-climate-plans_en
18. European Commission. (2021b, March 24). Coal regions in transition. Retrieved from European Commission: https://ec.europa.eu/energy/topics/oil-gas-and-coal/EU-coal-regions/coal-regions-transition_en
19. European commission. (2023a, May 06). Principles of EU environmental law. Retrieved from European commission: https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html#:~:text=The%20prevention%20principle%20aims%20to,environmental%20damage%20before%20it%20happens.
20. Euroepan Commission. (2023b, April 19). Carbon Border Adjustment Mechanism. Retrieved from European Commission: https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0/carbon-border-adjustment-mechanism_en
21. European Commission. (2023c, April 18). International climate finance. Retrieved from European Commission: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/international-climate-finance/transparency-international-climate-finance_en

22. European Commission. (2023d, April 18). Transparency of international climate finance. Retrieved from European Commission: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/international-action-climate-change/international-climate-finance/transparency-international-climate-finance_en
23. European Economic and Social Committee. (2017, October 19). Climate justice (own-initiative opinion). Retrieved from European Economic and Social Committee: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/climate-justice-own-initiative-opinion>
24. European Environment Agency. (2023, May 08). What are the climate change impacts in Europe? Retrieved from European Environment Agency: <https://www.eea.europa.eu/help/faq/what-are-the-climate-change#:~:text=Europe%20has%20been%20warming%20at,greenhouse%20gas%20emissions%20prove%20effective.>
25. European Parliament. (2023, April). The principle of subsidiarity. Retrieved from European Parliament: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/7/the-principle-of-subsidiarity#:~:text=Definition,in%20relation%20to%20central%20government.>
26. European Union. (2012). Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Brussels: European Union. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>
27. European Union. (2020, April 08). Retrieved from International agreements and the EU's external competences: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/international-agreements-and-the-eu-s-external-competences.html>
28. European Union. (2021). Regulation (EU) 2021/1119. 30: June.
29. European Union. (2023a, May 08). Types of institutions and bodies. Retrieved from European Union: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/types-institutions-and-bodies_en
30. European Union. (2023b, June 19). Retrieved from Principle of Proportionality: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/principle-of-proportionality.html>
31. Farokhi, Rahmat. 2017. The European Union and Judicial Protection of the Environment. Tehran: Khorsandi. [Persian]
32. Foraise, Declan. (2019, June 21). Eastern European Countries Say No To Carbon Neutrality Without Compensation. Retrieved from ecosystemmarketplace: <https://www.ecosystemmarketplace.com/articles/eastern-european-countries-block-carbon-neutrality-pledge/>
33. Di Gregorio, Monica, Fatorelli, Leandra., Paavola, Jouni., Locatelli, Bruno., Pramova, Emilia., Nurrochmat, Dodik. Ridho., . . . Kusumadewi, Sonya. Dyah. (2019). Multi-level governance and power in climate change policy networks. *Global Environmental Change*, 54, 64-77. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.10.003>
34. Higham, Catherine., Setzer, Joana., Narulla, Harj., & Bradeen, Emily. (2023). Climate change law in Europe, What do new EU climate laws mean for the courts? Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and the Centre for Climate Change Economics and Policy.
35. Kadkhodaei, Abbasali., & Ahadi Karnagh, Ali. 2021. "The Direct Effect of International Agreements in European Union Law." *The Public Law Studies Quarterly* 1-16. doi:<https://doi.org/10.22059/jpls.q.2018.252257.1672>. [Persian]
36. Karimi, Mahdi. (2021). The EU's Environmental Policy Making. *Political Organizing of Space*, 3(3), 205-219. Retrieved from <http://psp.modares.ac.ir/article-42-55793-en.html>. [Persian]
37. Kekeya, J. (2021). Qualitative case study research design: The commonalities and differences between collective, intrinsic and instrumental case studies. *Contemporary PNG Studies*, 36, 28–37. <https://search.informit.org/doi/10.3316/informit.356219476950585>
38. Lepage, Corinne. (2023, May 08). Climate justice in Europe: The growing role of courts. Retrieved from Groupe d'études géopolitiques: <https://geopolitique.eu/en/articles/climate-justice-in-europe-the-growing-role-of-courts/>
39. London school of economics and political science. (2022, July 18). What is the polluter pays principle? Retrieved from London school of economics and political science: <https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/explainers/what-is-the-polluter-pays-principle/#:~:text=The%20polluter%20pays%20principle%20is,human%20health%20or%20the%20environment.>
40. Madani, Kaveh, interview by Iranian Students Association at EPFL. 2020. Conversation with students abroad (December 11). [Peraisa]
41. Niknami, Roxana., & Sabbaghian, Ali. (2019.05.19). Scientific meeting on "Yellow Vest Movement: Origins and Demands". Retrieved from the Faculty of Law and Political Science, University of Tehran: <https://lawpol.ut.ac.ir>. [Persian]
42. Oberthür, Sebastian., & Dupont, Claire. (2021). The European Union's international climate leadership: towards a grand climate strategy? *Journal of European Public Policy*, 1095-1114. doi:10.1080/13501763.2021.1918218
43. Poor Hashemi, Seyed Abbas., Taghavi, Loabat., & Parande Motlagh, Azam. (2014). Utilization of renewable energy resources in European Union's Legal System. *Human & Environment*, 12(3), 37-44. Retrieved from https://he.srbiau.ac.ir/article_6836.html?lang=en. [Persian]
44. Poortinga, W., Fisher, S., Böhm, G., Steg, L., Whitmarsh, L., & Ogunbode, C. (2018, September). European Attitudes to Climate Change and Energy. *European Social Survey*, 4.
45. Political Club. (2023, 09 28). Multilevel governance in the European Union and lessons for supranational councils in Iran. Retrieved from Sharif Governance Think Thank: <https://gptt.ir/sources/%D8%AD%DA%A9%D9%85%D8%B1%D8%A7%D9%86-%DA%86%D9%86%D8%AF%D8%B3%D8%B7%D8%AD-%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D8%AA%D8%AD%D8%A7%D8%AF-%D9%87-%D8%A7%D8%B1%D9%88%D9%BE%D8%A7-%D9%88-%D8%AF%D8%B1%D8%B3-%D9%87%D8%A7-%D8%A8%D8%B1%D8%A7-%D8%B4%D9%88%D8%B.> [Persian]
46. Russel, Duncan., Castellari, Sergio., Capriolo, Alessio., Dessai, Suraje., Hildén, Mikael., Jensen, Anne., . . . Tröltzsch, Jenny. (2020). Policy Coordination for National Climate Change Adaptation in Europe: All Process, but Little Power. *Sustainability*, 1-18. doi: 10.3390/su12135393
47. Sarvestani, Abbas. (2022). The EU role in Global Environmental Governance, Insights for IR.Iran (Phd Thesis). University of Tehran: Tehran. [Persian]
48. Setzer, Joana., Narulla, Harj., Higham, Catherine., & Bradeen, Emily. (2022). Climate Litigation in Europe. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and the European Union Forum of Judges for the Environment. Retrieved from https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2022/12/Climate-litigation-in-Europe_A-summary-report-for-the-EU-Forum-of-Judges-for-the-Environment.pdf
49. Skovgaard, Jakob. (2014). EU climate policy after the crisis. *Environmental Politics*, 1-17. doi:10.1080/09644016.2013.818304
50. Strupczewski, Jan., & Gabriela, Baczynska. (2019, December 12). EU leaves Poland out of 2050 climate deal after standoff. Retrieved from Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-climate-change-eu-idUSKBN1YG011>
51. Veinla, Hannes. (2004). Determination of the Level of Environmental Protection and the Proportionality of Environmental Measures in Community Law. *Juridicia International*, 89-98. Retrieved from https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2004_IX_89.pdf